

სსიპ - ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი

ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოლოგიის დეპარტამენტი

ხელნაწერის უფლებით

მარიამ ცეცხლაძე

**ეთნიკური უმცირესობების როლი პოსტსაბჭოთა პერიოდის
საქართველოს საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ცხოვრებაში**

სპეციალობა: საქართველოს ისტორია

ისტორიის დოქტორის აკადემიური ხარისხის

მოსაპოვებლად წარმოდგენილი დისერტაცია

ა ნ ო ტ ა ც ი ა

ბათუმი - 2022

სადისერტაციო ნაშრომის დაცვა შედგება 2022 წლის 31 იანვარს 17:00 საათზე, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის სადისერტაციო საბჭოს სხდომაზე.

მისამართი: ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ნინოშვილის ქუჩა N35, აუდიტორია N37.

სადისერტაციო ნაშრომის გაცნობა შესაძლებელია ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკასა და ამავე უნივერსიტეტის ვებ-გვერდზე (www.bsu.edu.ge).

სადისერტაციო ნაშრომი შესრულებულია ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოლოგიის დეპარტამენტში.

სამეცნიერო ხელმძღვანელი:

ჯემალ კარალიძე - ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი

შემფასებლები:

ირაკლი ბარამიძე - ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

თამაზ ფუტყარაძე - ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

სულხან კუპრაშვილი - აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი

სადისერტაციო საბჭოს მდივანი:

მაია კიკვაძე - ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი

ნაშრომის ზოგადი დახასიათება

შესავალი

საკვლევი თემის აქტუალობა: საქართველო მულტიკულტურული სახელმწიფოა, სადაც საუკუნეების განმავლობაში ერთმანეთის გვერდიგვერდ მშვიდობიანად ახერხებდნენ ცხოვრებას სხვადასხვა ეთნიკური და რელიგიური ჯგუფები. გასული საუკუნის ბოლოს მომხდარი ეთნოკონფლიქტები სამართლიანად შეგვიძლია მივიჩნიოთ, როგორც გარე ძალის მიერ პროვოცირებული პოლიტიკური მოვლენები. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოში აფხაზებისა და ოსების გარდა სხვა ეთნიკურ უმცირესობათა ჯგუფებთან არ მომხდარა შეიარაღებული კონფლიქტები, კომპაქტურად დასახლებული ეთნიკური უმცირესობების ჯგუფების სრულყოფილი და მშვიდობიანი ინტეგრაცია ქართულ საზოგადოებაში თანამედროვე ქართული სახელმწიფოსთვის დღემდე ერთ-ერთ მთავარ გამოწვევად რჩება. სწორედ აქედან გამომდინარეობს საკვლევი თემის აქტუალობა. პოსტსაბჭოთა საქართველოში განვითარებულმა პროცესებმა უფრო მეტად საჭირო გახადა ეთნიკური უმცირესობების საკითხების კომპლექსური კვლევა, ვიდრე მათი მხოლოდ ისტორიულ კონტექსტში შესწავლა.

XX საუკუნის 90-იანი წლებიდან საქართველოს ხელისუფლება ეთნიკური უმცირესობების მიმართ საჭირო და სათანადო პოლიტიკას არ ან ვერ ატარებს. აუცილებელია რეაგირება მოახდინოს ისეთ რეგიონებში, სადაც ეთნიკურად არაქართველი მოსახლეობა დიდი რაოდენობითაა დამკვიდრებული. განსაკუთრებულ ყურადღებას საჭიროებს მსგავსი კომპაქტური დასახლებების არსებობა საზღვრისპირა რეგიონებში. ეთნიკური უმცირესობების მჭიდრო განსახლება შესაძლოა გახდეს ეთნიკურ სამშობლოსთან შეერთების, სეპარატისტული განწყობების შექმნის და შესაბამისი პოლიტიკური მოძრაობების ჩამოყალიბების წინაპირობა. მსგავსი რეგიონები, ხშირ შემთხვევაში, პოტენციური კონფლიქტების კერებად განიხილება. საუბარია, მხოლოდ კონფლიქტების გამიზნული წაქეზების შესაძლებლობებზე და არა ნამდვილად მოსალოდნელ გარდაუვალობაზე.

მართალია, ამ თემის განსაკუთრებულ მნიშვნელობას არავინ უარყოფს, მაგრამ ცხადია, რომ მასზე საჯარო მსჯელობა და დებატები საკმარისად არ ეწყობა. საკითხის მიმართ საზოგადოების დამოკიდებულება და პოლიტიკური ინტერესები ყოველთვის არაა ადეკვატური, რაც ასევე მნიშვნელოვანწილად განსაზღვრავს კვლევის აქტუალობას. ეთნიკური უმცირესობების მიმართ ასეთი შეხედულება და ნაკლები ინტერესი შესაძლოა საკითხის მგრძნობელობიდან გამომდინარეობდეს, რადგან ჯერ კიდევ სახეზეა 1990-იანი წლების ეთნო-ტერიტორიული კონფლიქტების გამოცდილება და ამ კონფლიქტების დამანგრეველი შედეგები. სწორედ ამ მიზეზების გამო, ჩვენი საზოგადოების უმრავლესობა მოწიწებით, რიდით და სიფრთხილით ეკიდება ეთნიკური უმცირესობების საკითხს. თუმცა უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ უკანასკნელ წლებში ეთნიკური უმცირესობებისა და სამოქალაქო ინტეგრაციის პრობლემისადმი ინტერესი თანდათანობით იზრდება.

კვლევის მიზნები და ამოცანები: წარმოვაჩინოთ ეთნიკური უმცირესობების როლი ქართული სახელმწიფოს ისტორიაში - საბჭოთა და პოსტსაბჭოთა პერიოდში; რამდენად უწყობს ხელს სახელმწიფო ეთნიკური უმცირესობების ინტეგრაციას ქართულ საზოგადოებაში; რა როლის შესრულება შეუძლიათ თანამედროვე ქართულ სახელმწიფოში ეთნიკურ უმცირესობებს; რამდენად თანმიმდევრულია ხელისუფლების მხრიდან ინტეგრაციის ხელშემწყობი ღონისძიებები და აქვთ თუ არა მათ შესაბამისი შედეგი; რა ვალდებულებები აქვს აღებული საქართველოს საერთაშორისო საზოგადოების წინაშე, რათა დაიცვას ეთნიკურ უმცირესობათა უფლებები; რამდენად თანხვედრაშია ქართული კანონმდებლობა საერთაშორისო ხელშეკრულებებით ნაკისრ ვალდებულებებთან;

კვლევის მეთოდები: ნაშრომში გამოყენებულია კვლევის შემდეგი მეთოდები - **დოკუმენტის ანალიზის მეთოდი**, რომელიც დაგვეხმარა დოკუმენტური წყაროებიდან ინფორმაციის მიღებაში. ეს იყო საარქივო მასალები, საკანონმდებლო აქტები, ჟურნალ-გაზეთების სტატიები თუ სატელევიზიო სიუჟეტები. კვლევის ეს მეთოდი საშუალებას გვაძლევს გავაანალიზოთ ეროვნული უმცირესობების როლი ჩვენთვის საინტერესო პერიოდში. **შედარებით-ისტორიული მეთოდი**, ამ მეთოდის გამოყენებით დავინახეთ როგორ პირობებში უხდებოდათ ეროვნულ უმცირესობებს ცხოვრება საბჭოთა საქართველოში, რა იყო განმასხვავებელი ძირითადი ეთნიკური ჯგუფისგან. ასევე

დავინახეთ ეთნიკური უმცირესობების საზოგადოებრივ-პოლიტიკური როლი მაშინდელ და ახლანდელ პერიოდებში. რა შედეგებით სარგებლობენ ან რა ეზღუდებათ ახლა თუ ადრე. **სტატისტიკური მეთოდის** გამოყენებით, ციფრებში შევძელით ზუსტი მონაცემების დანახვა. სხვადასხვა მეთოდის გამოყენებით მიღებული ინფორმაციის გადაჯგუფების, ანალიზისა და სინთეზის საფუძველზე საშუალება გვაქვს გავაკეთოთ შესაბამისი დასკვნები. **შეჯამებისა და ანალიზის** მეთოდი დაგვცხმარა დაგვენახა თუ რამდენად ასრულებს პრაქტიკაში ქვეყანა იმ ვალდებულებებს რაც კანონმდებლობით აქვს აღებული. ასევე საინტერესო ინფორმაცია მოგვცა კვლევისას შესაბამის საკითხებზე მომუშავე სამინისტროების მონაცემების ბოლო წლების ანალიზმაც.

კვლევის მეცნიერული სიახლე და პრაქტიკული მნიშვნელობა: ქართული საზოგადოების კონსოლიდაცია და განსხვავებული ჯგუფების ერთიან სახელმწიფო ორგანიზმში ინტეგრაცია სახელმწიფოს ეთნიკური პოლიტიკის კარგად გააზრებულ, მეცნიერულად დასაბუთებულ პროგრამაზე დაყრდნობას მოითხოვს, რაც შეუძლებელია სწორად შემუშავებული და წარმართული სახელმწიფო პოლიტიკის გარეშე. სამოქალაქო საზოგადოების ფორმირება მნიშვნელოვანი გამოწვევაა დღევანდელი საქართველოსთვის. ქართულ საზოგადოებას ერთგვარად ეშინია საკუთარი ინიციატივით წამოჭრას მიძინებული საკითხები, თუმცა არც იმის იმედად შეიძლება ყოფნა, რომ თავისთავად მოგვარდება ეს პრობლემები. ეთნიკური საკითხები მგრძნობიარე და სახიფათოა, თუმცა როცა არსებობს ქვეყნის სამოქალაქო ცხოვრებისგან აშკარად იზოლირებული უმცირესობათა ჯგუფები მოსალოდნელია, რომ ეს ადრე თუ გვიან პრობლემებს წამოჭრის. ეთნიკური უმცირესობების საკითხის კომპლექსური კვლევა სიახლეს წარმოადგენს საქართველოსთვის, ასეთი კვლევის და ღრმა მეცნიერული ანალიზის საჭიროება მხოლოდ ბოლო ათწლეულში დადგა დღის წესრიგში. მიგვაჩნია, რომ წარმოდგენილ ნაშრომს ექნება პრაქტიკული მნიშვნელობაც, რადგან საკითხი აქტუალურია და საინტერესო, როგორც დარგის სპეციალისტებისთვის, ასევე ფართო საზოგადოებისთვის.

საკითხის შესწავლის ისტორია: ეთნიკური უმცირესობების საკითხი, უდავოდ, ახალი რეალობაა ქართული სახელმწიფოსთვის და შესაბამისად, ღრმა აკადემიური და სამეცნიერო ლიტერატურა, არც თუ ისე უხვია. თუმცა, უკანასკნელ პერიოდში გამოიკვეთა

ინტერესი აღნიშნული პრობლემის მიმართ - სხვადასხვა საკითხზე ქვეყნდება სტატიები, მუშავდება დისერტაციები. დღევანდელ საქართველოში ეთნიკური იზოლაცია და სამოქალაქო გათიშულობა მსხვილი ეთნიკური ჯგუფების - აზერბაიჯანელებისა და სომხების შემთხვევაში არსებობს. აღნიშნულთან დაკავშირებით იწერება კიდევ სხვადასხვა სამეცნიერო გამოცემაში. დაკვირვებასა და აქტიურ შესწავლას მოითხოვს ის სამწუხარო რეალობა, რომ საქართველოში მცხოვრებ ეთნიკურ უმცირესობებს ბუნდოვანი წარმოდგენა აქვთ იმ ქვეყანაში მიმდინარე მოვლენებზე, რომლის მოქალაქეებიც არიან.

ნაშრომში სიღრმისეულად და სრულყოფილად შესწავლილია ეთნიკურ უმცირესობათა საქართველოში მოხვედრის წანამდგრები. ხელმისაწვდომია აკადემიური ინფორმაცია XX საუკუნის 90-იანი წლების მოვლენებთან დაკავშირებით, თუ როგორი საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ვითარება იყო საქართველოში დამოუკიდებლობის მოპოვების გარიჟრაჟზე, როგორ ფორმირდება ეთნიკური ნაციონალიზმი სამოქალაქო ნაციონალიზმისაკენ, როგორი იყო ხელისუფლებათა დამოკიდებულება ეთნიკური უმცირესობების მიმართ.

ჩვენს საკვლევ პრობლემასთან დაკავშირებით შეგვიძლია გამოვყოთ შემდეგი ნაშრომები: ვახტანგ ჯაოშვილის 1984 წელს გამოქვეყნებული - „საქართველოს მოსახლეობა XVIII-XX საუკუნეებში“ - სადაც საფუძვლიანადაა შესწავლილი საქართველოს მოსახლეობის რიცხოვნობის დინამიკა აღნიშნული პერიოდის განმავლობაში - საქართველოს ეთნიკური რუკა. ჩვენთვის საინტერესო ინფორმაციით მდიდარია, პროფესორ როლანდ თოფჩიშვილის 2007 წელს გამოქვეყნებული მონოგრაფია „კავკასიის ხალხთა ეთნოგრაფია“. წიგნი განკუთვნილია მკითხველთა ფართო წრისათვის ვისაც კავკასიელი ხალხების ეთნიკური ისტორია და ეთნიკური კულტურა (ყოფა, ტრადიციები, წეს-ჩვეულებები) აინტერესებს; ღრმა ექსპერტული შეხედულებებითაა შესწავლილი ეთნიკური მრავალფეროვნება და სამოქალაქო ინტეგრაცა საქართველოში გაი ნოდისა და დავით ზურაბიშვილის მიერ - მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების ცენტრის 2003 წელს გამოქვეყნებულ კრებულში - „ერთი საზოგადოება, მრავალი ეთნოსი“. XX საუკუნის 90-იანი წლების მოვლენებთან, სახელმწიფო მართვის სისტემებთან და ეთნიკურიდან სამოქალაქო

ნაციონალიზმის მიმართულებით ტრანსფორმაციასთან დაკავშირებით არაერთი სამეცნიერო პუბლიკაციაა ხელმისაწვდომი.

ნაშრომის აპრობაცია: ნაშრომმა წარმატებით გაიარა აპრობაცია ბსუ ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოლოგიის დეპარტამენტში 2021 წლის 28 ივლისს. ნაშრომის ცალკეული ნაწილი სტატიების სახით გამოქვეყნდა სამეცნიერო ჟურნალებში.

ნაშრომის სტრუქტურა: ნაშრომი მოიცავს შესავალს, სამ ძირითად თავს, ცხრა ქვეთავს, დასკვნებსა და ბიბლიოგრაფიას.

თავი I

საქართველო და ეთნიკური მრავალფეროვნება

1.1 ეთნიკურ უმცირესობათა საქართველოში მოხვედრის წანამძღვრები

საქართველოში მცხოვრებ თითოეულ ეთნიკურ ჯგუფს აქვს მშობლიური ენა, რელიგია, ტრადიციები, ისტორიული მეხსიერება და ისეთი იდენტური მახასიათებლები, რომელიც მხოლოდ მათი კულტურული ერთობისთვისაა დამახასიათებელი. სხვადასხვა ეთნოსის წარმომადგენლები სხვადასხვა მიზეზით საუკუნეების განმავლობაში სახლდებოდნენ და ცხოვრობდნენ საქართველოში. ყველა მათგანს აქვს ქართულ ეთნოსთან ერთ სახელმწიფოში თანაცხოვრების გარკვეული ისტორიული გამოცდილება.

საქართველოს დემოგრაფიულ რუკაზე მნიშვნელოვანი ცვლილებები XIX-XXსს განხორციელდა. ქვეყანაში წლების მანძილზე მიმდინარეობდა სხვადასხვა ეთნიკური ჯგუფის მასშტაბური და კომპაქტური ჩამოსახლება. პროცესი გააქტიურდა XIX საუკუნეში საქართველოს რუსეთის იმპერიის შემადგენლობაში მოქცევის შემდეგ და განსაკუთრებით ინტენსიური ხასიათი მიიღო XX საუკუნეში საბჭოთა ხელისუფლების პირობებში.

1801 წელს რუსეთის იმპერიამ საქართველოს ანექსია მოახდინა. რუსეთის ხელისუფლება საქართველოს სხვადასხვა მხარეში განსხვავებული ეთნიკური კუთვნილების ხალხის მუდმივი ჩამოსახლებებით მიზანმიმართულად ცდილობდა ქართველი ხალხის ეთნიკურად და სულიერად გათიშვას. 1801 წლის შემდეგ

ოფიციალურად აღარ იხსენიებოდა ქვეყნის სახელი „საქართველო“. 1811 წელს გაუქმდა ქართული ეკლესიის ავტოკეფალია და აიკრძალა ქართულ ენაზე წირვა-ლოცვა, ქართული მართლმადიდებელი ეკლესია რუსული მართლმადიდებელი ეკლესიის ნაწილი გახდა. სკოლებიდან განიძევნა ქართული ენა, ქართველი მაჰმადიანები ცხადდებოდნენ არაქართველებად.

საქართველოს ავტოქტონურ მოსახლეობად ითვლებიან ქართველები. ქვეყნის ტერიტორიაზე მოპოვებული არქეოლოგიური მასალა ადასტურებს უძველესი დროიდან უწყვეტი განვითარების ადგილობრივ კულტურას.

აფხაზები საქართველოში - აფხაზების საქართველოს ტერიტორიაზე დამკვიდრებასთან დაკავშირებით აზრთა სხვადასხვაობა დღემდე აქტუალური საკითხია. მკვლევართა ერთი ნაწილი თვლის, რომ საქმე გვაქვს არაადგილობრივი წარმოშობის ჩრდილოეთ კავკასიიდან ჩამოსახლებულ ეთნიკურ ჯგუფთან, რომელმაც შეავიწროა ადგილობრივი მოსახლეობა და დაიკავა აფხაზეთის ტერიტორია. მეორე ჯგუფის აზრით აფხაზები წარმოადგენენ ქართული ეთნოსის ისეთივე ნაწილს როგორც ქართლები, კახელები და სხვა მხარეების ქართველები და მათ ეთნიკური სახე იცვალეს XVII საუკუნეში ჩრდილოკავკასიელი ტომების - „აფსუების“ ჩამოსახლების შედეგად, ქართული სახელმწიფოს სისუსტით ისარგებლეს დაიმორჩილეს ადგილობრივი მოსახლეობა და მოახდინეს მათი ასიმილაცია. თუმცა, არსებობს კიდევ მოსაზრება, რომ აფხაზები არიან აფხაზეთის აბორიგენი მოსახლეობა.

ოსები საქართველოში - ოსები ყველა ისტორიული დოკუმენტის მიხედვით საქართველოს ტერიტორიაზე ჩამოსახლებული არიან ჩრდილოეთ კავკასიიდან. ისტორიული დვალეთის ტერიტორიაზე ოსური დასახლებები XV საუკუნიდან ჩნდება, რასაც დროთა განმავლობაში (XVI-XVIIIსს.) ადგილობრივი ქართული ტომის - დვალების ასიმილაცია მოჰყვა. ამის შემდეგ დაიწყო ოსთა ჩამოსახლება შიდა ქართლში. მათი გამუდმებული თავდასხმების გამო ქართლის მთიელები ტოვებდნენ სოფლებს და ბარში მიდიოდნენ, სადაც მოსახლეობა შემცირებული იყო მტრის შემოსევების შედეგად. რაც შეეხება დღევანდელ საქართველოს ტერიტორიას აქ ოსური დასახლებები უკვე XVII

საუკუნეში ჩნდება. კავკასიონის ქედის სამხრეთ კალთებზე, კერძოდ მთიან ქართლში (XVII-XVIII სს.) ვინაიდან ამ პერიოდში დასუსტებული ქვეყანა ვეღარ აკონტროლებდა ჩრდილოეთ კავკასიიდან შემოსასვლელებს - კასრის კარს და დარიალს.

აზერბაიჯანელები საქართველოში - აზერბაიჯანელების საქართველოში ჩამოსახლების ისტორია იწყება XVII საუკუნის დამდეგს, როდესაც შაჰ-აბას I-მა ქართლის მეფე გიორგის საჩუქარი მოსთხოვა, სანაცვლოდ კი ირანში რამდენიმე სოფელი და 300 თუმანი ჯამაგირი დაუნიშნა. შაჰმა „ნაჩუქარ“ მიწაზე ლორეს სახანო შექმნა, იქ ბორჩალოს მუსლიმი ტომები ჩამოსახლა. შაჰ-აბასმა ქართლის ანალოგიური პოლიტიკა გაატარა კახეთშიც. მან ალექსანდრე II-ს კაკ-ენისელი მოსთხოვა და მომთაბარეთა ჩამოსახლება დაიწყო. ადგილობრივი მოსახლეობა აყარა და ირანში გადაასახლა, კაკ-ენისელის სასულთნოში კი წახურებმა დაიწყო ჩამოსახლება.

სომხები საქართველოში - უძველესი დროიდან სომხეთი საქართველოს სამხრეთი მეზობელი იყო და შესაბამისად სამხრეთიდან მომავალი დამპყრობლები ჯერ სომხეთში შედიოდნენ, რის გამოც საქართველო სომხებისათვის ბუნებრივ თავშესაფარს წარმოადგენდა. სრულებით ბუნებრივია, რომ ისინი სახლდებოდნენ განსაკუთრებით იმ მხარეში, რომელიც სომხეთის მოსაზღვრე იყო და სადაც თავისუფალი სამოსახლო ადგილი მოიპოვებოდა, კერძოდ, ქვემო-ქართლში. საქართველოს ტერიტორიაზე შემოსული სომეხი ლტოლვილები ხშირ შემთხვევაში რჩებოდნენ აქ საცხოვრებლად და ქართული სახელმწიფოს, თუ სახელმწიფოების ქვეშევრდომები ხდებოდნენ. სომხების ჩამოსახლებას ხელს უწყობდნენ ქართველი ხელისუფალნი, განსაკუთრებით ქალაქებში, მათ შორის თბილისში, სადაც სომეხ ვაჭარ-ხელოსანთა სიმრავლე ქვეყნის ეკონომიკისათვის იყო მნიშვნელოვანი.

2014 წლის მოსახლეობის საყოვლთაო აღწერის მონაცემებით, საქართველოს მთლიანი მოსახლეობის 86,8%-ს ქართველები შეადგენენ, მათ რაოდენობით მოჰყვება აზერბაიჯანელი მოსახლეობა - 6,3%-ით, ხოლო სომხური ეროვნული უმცირესობა მოსახლეობის 4,5%-ს შეადგენს. დანარჩენი ეთნიკური უმცირესობები შედარებით ცოტანი არიან და არც კომპაქტურად ცხოვრობენ. ისინი ძირითადად დისპერსიულად არიან მიმოფანტულნი და

ქართულ საზოგადოებაშიც მეტად ინტეგრირებული და ადაპტირებული არიან კომპაქტურად დასახლებული უმცირესობებისაგან განსხვავებით.

1.2 ეთნიკური უმცირესობების მდგომარეობა საბჭოთა და პოსტსაბჭოთა პერიოდში

ქვეყნის დემოგრაფიული სურათი ბუნებრივია, რომ წლების მიხედვით მუდმივ ტრანსფორმაციას განიცდის, რაც აისახება კიდევ მოსახლეობის ეთნიკურ შემადგენლობაზეც. მოსახლეობის საყოველთაო აღწერის სტატისტიკურ მონაცემებს თუ გადავავლებთ თვალს დავინახავთ რომ 1989 წლის აღწერის მიხედვით, როცა საქართველო საბჭოთა კავშირის შემადგენლობაში შედიოდა, ქვეყნის მოსახლეობის 30% ეთნიკურად არაქართველი იყო. დამოუკიდებულობის მოპოვების შემდეგ ქვეყანაში განვითარებულმა მოვლენებმა ეთნიკური უმცირესობის მასობრივი გადინება გამოიწვია ქვეყნიდან. მათი ხვედრითი წილის შემცირება უკავშირდება ასევე, აფხაზეთისა და ცხინვალის რეგიონებში განვითარებული საომარი მოქმედებების შედეგად აღნიშნული ავტონომიური ერთეულების საქართველოს იურისდიქციიდან გამოსვლას.

2002 წლის მოსახლეობის საყოველთაო აღწერით ეთნიკური უმცირესობები მთლიანი მოსახლეობის 16%-ს შეადგენდა და აქ თავისთავად გათვალისწინებული არ არის ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მცხოვრები მოსახლეობა. უახლოესი, 2014 წლის აღწერის მონაცემებით საქართველოს მოსახლეობის საერთო რაოდენობის 13.2% მიეკუთვნება ეთნიკურ უმცირესობებს. საქართველო, როგორც ისტორიული, ისე თანამედროვე თვალსაზრისით მრავალეთნიკური ქვეყანაა. პოსტ-კომუნისტურ ეტაპზე, მისთვის ამგვარი ეთნო-კულტურული მრავალფეროვნება ერთობ მძიმე საკითხად იქცა და შესაძლოა ითქვას, რომ მთავარი გამოწვევა შეიქმნა დემოკრატიზაციის და დამოუკიდებელი სახელმწიფოს მშენებლობის გზაზე.

საბჭოთა კავშირი, რომელიც განსხვავებულ ერთა და ეთნო-კულტურულ ჯგუფთა უზარმაზარ კონგლომერატს წარმოადგენდა, საკუთარ ფარგლებში, გარკვეულწილად ახერხებდა ამგვარი მრავალწევრიანობის რეგულირებას. მასში თითქოს განხორციელებული იყო თანამედროვე ენით რომ ვთქვათ - „მულტიკულტურული საზოგადოების“ თანაარსებობის იდეალები.

ეთნიკური უმცირესობების საკითხისადმი საბჭოთა კავშირში არსებობდა სპეციფიკური მიდგომები. დამკვიდრებული იყო ტერიტორიული დაყოფის პოლიტიკური პრინციპი. სხვადასხვა ეთნიკური ჯგუფები მათ საცხოვრებელ ტერიტორიაზე იღებდნენ განსხვავებული ხარისხის პოლიტიკურ სტატუსს ავტონომიური ოლქი ან ავტონომიური რესპუბლიკა, შესაბამისად ეთნოსებს შორის არსებული პრობლემები გარკვეულ ჩარჩოებში იყო მოქცეული. საქართველოს ტერიტორიაზე ფუნქციონირებდა სამი ავტონომიური ერთეული: აფხაზეთისა და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკები და სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქი. აფხაზეთისა და ოსეთის ავტონომია ეთნიკური ნიშნით, ხოლო აჭარის ავტონომია რელიგიური და პოლიტიკური ნიშნით იყო შექმნილი.

საბჭოთა საქართველოში ეთნიკური საკითხები ნაკლებად აქტუალური იყო, ან შეგნებულად იჩქმალეობდა ცენტრალური ხელისუფლების მხრიდან. საბჭოთა იდენტობა წარმოადგენდა გარკვეული სტაბილურობის ინდიკატორს მასში მცხოვრები ეთნოსების ურთიერთობაში და ამცირებდა კონფლიქტებს საბჭოთა კავშირის ხალხებს შორის. საბჭოთა კავშირის დაშლის, ე.წ. რკინის ფარდის რღვევისა და საზღვრების გახსნის შემდეგ ეთნიკური უმცირესობების ინტენსიური გადინება მოხდა საქართველოდან. ქვეყანა მასიურად დატოვებს ბერძნებმა, ებრაელებმა, რუსებმა, რომლებმაც საკუთარ სამშობლოს მიაშურეს.

დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ საქართველო ახალი გამოწვევების წინაშე დადგა, რომელთაგან ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი იყო მრავალეთნიკურ სახელმწიფოში ეთნიკურ ჯგუფებს შორის მშვიდობიანი ურთიერთობების შენარჩუნება. პოსტსაბჭოთა პერიოდში ძველი სამოქალაქო იდენტობის - საბჭოთა კავშირის მოქალაქის ჩანაცვლება აუცილებელი იყო ახალი სამოქალაქო იდენტობით - საქართველოს რესპუბლიკის მოქალაქე, რაც სრულიად ახალ მიდგომებს მოითხოვდა. ნათელი გახდა, რომ საქართველოში მცხოვრებ ეთნიკურ ჯგუფებში განსხვავებული შეხედულებები არსებობდა ამ საკითხთან დაკავშირებით. ქვეყანაში თავი იჩინა ეთნიკურ ჯგუფებს შორის არსებულმა სხვადასხვა პრობლემამ. აღმოჩნდა, რომ მრავალწლიანი და მრავალსაუკუნოვანი მშვიდობიანი თანაცხოვრების მიუხედავად, საქართველოში მცხოვრებ ეთნიკურ ჯგუფებს სუსტი წარმოდგენა ჰქონდათ ერთმანეთის კულტურის, ტრადიციების, ისტორიის შესახებ. აღნიშნული მოცემულობა საბჭოთა სახელმწიფოს არსებობის პერიოდში მეორეხარისხოვანი

მნიშვნელობის იყო, მაგრამ ახალ ვითარებაში, საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენისთვის ბრძოლის პროცესში (მით უფრო დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ) მოსკოვის გამიზნული, დესტრუქციული ნაბიჯების პირობებში, საფუძველს უქმნიდა ეთნიკურ ჯგუფებს შორის გაუცხოების და დაძაბულობის ატმოსფეროს ჩამოყალიბებას.

მოკავშირე რესპუბლიკებში ეროვნული მოძრაობის მზარდი მუხტის შესაფერხებლად კრემლი ახორციელებდა ამ რესპუბლიკებში მცხოვრებ ეთნიკურ ჯგუფებში სეპარატისტული ტენდენციების წახალისების პოლიტიკას. საბჭოთა ხელისუფლების ამგვარი პოლიტიკის შედეგად XX საუკუნის 90-იან წლებში საქართველოს ტერიტორიაზე არსებულ ავტონომიებში (აფხაზეთის ასსრ, სამხრეთ ოსეთის აო), ანუ შესაბამისად, აფხაზეთსა და შიდა ქართლის რეგიონში, რომლებიც უშუალოდ ესაზღვრება რუსეთის ფედერაციას, ამ უკანასკნელის მხარდაჭერით დაიწყო სეპარატისტული მოძრაობები.

1990-იანი წლების დასაწყისში საქართველოს ხელისუფლებამ ვერ შეძლო ინტეგრაციული პოლიტიკის განხორციელება. ეთნიკური დაპირისპირებები საქართველოს რეგიონებში გადაიზარდა შეიარაღებულ კონფლიქტებში, რის შედეგადაც საქართველომ კონტროლი დაკარგა აფხაზეთსა და ცხინვალის რეგიონებზე.

1.3 მრავალფეროვანი ბათუმის ისტორია

XIX საუკუნეში, ნავთობის ინდუსტრიის გავლენით შექმნილმა პატარა ქალაქმა - ბათუმმა, მაგნიტივით მიიზიდა ადამიანები როგორც საქართველოს სხვადასხვა მხარიდან, ისე მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნიდან. იგი თანდათან იქცა კულტურათა და რელიგიათა შეხვედრის ადგილად. მულტიკულტურული და მრავალფეროვანი ბათუმის ისტორია ანტიკური ხანიდან მოდის, მაგრამ ბათუმისთვის ისტორიის ახალი ეტაპი იწყება მას შემდეგ, რაც რუსეთისა და მაშინდელ ოსმალეთის იმპერიებს შორის 1877-1878 წლების ომი დასრულდა და სან-სტეფანოს ხელშეკრულებით ბათუმი ისტორიულ სამშობლოს - საქართველოს დაუბრუნდა.

ბერლინის კონგრესზე, სადაც სან-სტეფანოს საზავო პირობები უნდა გადასინჯულიყო ინგლისის დაჟინებული მოთხოვნით ბათუმი „პორტო-ფრანკოდ“ გამოცხადდა, რაც გულისხმობდა ქალაქისთვის ღია სანავსადგურო სტატუსის მინიჭებას, სადაც უბაჟო, თავისუფალი სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობების შესაძლებლობა

ემლეოდა ნებისმიერ ქვეყანას. „პორტო-ფრანკოს“ სტატუსმა ბათუმს უდავოდ გარკვეული სიკეთე მოუტანა. თუმცა, სამწუხაროდ გამოიკვეთა ნაკლოვანებები, რამაც ხელი შეუწყო ქართველი მაჰმადიანი მოსახლეობის ოსმალეთში ინტენსიურ გადასახლებას ე.წ. მუჰაჯირობას. ბათუმსა და აჭარაში განვითარებული მოვლენები, ადმინისტრაციული თუ პოლიტიკური ცვლილებები, „პორტო-ფრანკოს“ გაუქმება 1886 წელს, ბათუმის ოლქის გაუქმება და ქუთაისის გუბერნიის შემადგენლობაში შესვლა, 1888 წლის 28 აპრილს ბათუმში საქალაქო თვითმმართველობის შემოღება, ხელს უწყობდა ქალაქში მიმდინარე ეთნიკურ ცვლილებებსაც.

სამწუხაროდ, XIX საუკუნის ბათუმში ეთნიკური ქართველობა ძალიან ცოტა იყო. ბათუმის სავაჭრო-სამრეწველო განვითარების სწრაფი ტემპების პარალელურად იზრდებოდა ქალაქის მოსახლეობა, იცვლებოდა საზოგადოების სოციალური და ეთნიკური შემადგენლობა. ბათუმი ეტაპობრივად ინტერნაციონალურ ქალაქად იქცა.

ბათუმის საქალაქო თვითმმართველობის საზეიმო გახსნა შედგა 1888 წლის 1 ოქტომბერს და სწორედ აქედან იწყება ბათუმში ქართული სულისკვეთების გაღვივება. საქალაქო თვითმმართველობის შემოღება ბათუმში უდავოდ იყო დიდი მნიშვნელობის მოვლენა, რომელმაც სერიოზული გავლენა მოახდინა მთელი ქალაქის (და არა მარტო ბათუმის) საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ცხოვრების განვითარებაზე. XIX საუკუნის 80-იანი წლებიდან ბათუმში თავი მოიყარა ეროვნული სულისკვეთებით გამსჭვალულმა ძალებმა, რომელთა მიზანი იყო ბათუმის ქართულ ქალაქად გადაქცევა.

თვითმმართველობის პროგრესული მოღვაწეობისა და ქალაქის შემოსავლების მიზანმიმართულად გამოყენების შედეგად, პირველ მსოფლიო ომამდე, ბათუმმა ევროპული ქალაქის სახე მიიღო. გასაბჭოების შემდგომ რუსეთის შორსგამიზნული გეგმით აჭარას რელიგიური ნიშნით ავტონომიის სტატუსი მიენიჭა. საბჭოთა ეპოქა ბათუმისათვის განსაკუთრებით გამორჩეული არ ყოფილა, საბჭოთა იმპერიაში მცხოვრებ დანარჩენ ხალხთა მსგავსად „ერთიან ძმურ ოჯახში“ ცხოვრობდა.

დღევანდელი, მულტიკულტურული ბათუმი ძველისა და თანამედროვეს ერთმანეთთან შერწყმაა - ეს არის რეტრო ქალაქი. აწმყო წარსულის პირმშოა და

მემკვიდრეობით ბოძებულ ღირებულებათა შორის ტოლერანტობა დღესაც ბათუმელთა არსებით თვისებად რჩება. ჭეშმარიტად მრავალნაციონალური ქალაქი, თავისი მრავალფეროვნებით დღესაც მიმზიდველი და სამაგალითოა მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნისთვის. 2014 წლის მოსახლეობის საყოველთაო აღწერის მიხედვით ბათუმში ცხოვრობს დაახლოებით 153 ათასამდე ადამიანი. აქედან 10 ათასამდე ეთნიკურად სხვადასხვა კუთვნილებისაა.

თავი II

ქართული სახელმწიფოებრიობა და ეთნიკური უმცირესობები

2.1 საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ვითარება საქართველოში XX

საუკუნის 90-იან წლებში

საქართველოს უახლესი ისტორია - XX საუკუნის 90-იან წლებში უაღრესად რთული და წინააღმდეგობებით აღსავსე პროცესებით აღინიშნა, რომელშიც ჩართული იყო ქართული საზოგადოების ყველა ფენა. ნებისმიერი ერი ძნელად ან ხშირ შემთხვევაში საერთოდ ვერ ეგუება დამოუკიდებლობის დაკარგვას. საქართველოს ისტორიაც ხომ დამოუკიდებლობისათვის განუწყვეტელი ბრძოლაა, ქართველი ხალხი ვერ შეეგუა დამოუკიდებლობის დაკარგვას მიუხედავად იმისა, რომ რუსეთის მმართველობამ მას მშვიდობა მოუტანა, დაშლილი სახელმწიფოს სხვადასხვა კუთხე რუსეთის იმპერიის ფარგლებში კვლავ გაერთიანდა. საქართველო, ბოლოსდაბოლოს, ფიზიკურად გადარჩა, მიუხედავად ამისა, ყოველი ქართველის სასიცოცხლო ოცნება დამოუკიდებლობის დაბრუნება იყო.

ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობას საქართველოში რამდენიმე ძირითადი ფაქტორი განაპირობებდა. მათ შორის უმთავრესი საკუთარი სახელმწიფოებრიობის არქონა იყო. გასაბჭოებისა და დიდი რეპრესიების შემდეგ კომუნისტურ რეჟიმთან შეიარაღებულმა დაპირისპირებამ აზრი დაკარგა და თავისუფლებისათვის ბრძოლის ამ ასპარეზმმა მშვიდობიან ფრონტზე გადაინაცვლა.

საბჭოთა კავშირში სოციალურ-პოლიტიკური მდგომარეობა რადიკალურად შეიცვალა 1985 წლიდან, მას შემდეგ რაც მ.გორბაჩოვმა და მისმა გუნდმა დაიწყო ე.წ. გარდაქმნისა და საჯაროობის პროცესი, რაც მიზნად ისახავდა საბჭოთა კავშირის მოდერნიზაციას და აქედან გამომდინარე მის გადარჩენას. საბჭოთა კავშირში დაწყებულმა „პერესტროიკამ“ შესაბამისი პროცესები გამოიწვია საქართველოშიც. 1988-1989 წლებში საქართველოში საფუძველი ჩაეყარა მრავალპარტიულ სისტემას. ასპარეზზე გამოვიდნენ სხვადასხვა პოლიტიკური გაერთიანებები.

1990 წლის 28 ოქტომბერს საქართველოში უზენაესი საბჭოს არჩევნები ჩატარდა. ამ არჩევნებით საქართველოს სახელმწიფოებრიობის ისტორიაში ახალი ეტაპი დაიწყო, კომუნისტური რეჟიმი მშვიდობიანი გზით შეიცვალა. თუმცა მანამდე იყო ერთ-ერთი ყველაზე ტრაგიკული მოვლენა ჩვენი ქვეყნის ისტორიაში - 1989 წლის 9 აპრილი, ტრაგედია სათავეს ე.წ. „აფხაზური წერილიდან“ იღებს. საქართველოში ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის აღმავლობასთან ერთად, ავტონომიურ რეგიონებში გამოცოცხლდნენ სეპარატისტული ძალები, რომლებსაც რუსეთის მხარდაჭერა ასაზრდოებდა. ყველაზე შეურაცხმყოფელად ეს სეპარატისტული განწყობილება გამოვლინდა გუდაუთის რაიონის სოფელ ლიხნში აფხაზი ნაციონალისტების თავყრილობაზე, სადაც 1989 წლის 18 მარტს 30 000 აფხაზი შეიკრიბა. რუსეთის რეაქციული ძალების მიერ წაქეზებულმა სეპარატისტებმა შეკრებაზე მიიღეს ე.წ. „ლიხნის მიმართვა“, რომელშიც ისინი ითხოვდნენ საკავშირო მთავრობის დახმარებას, რუსეთის ფედერაციის შემადგენლობაში შესვლას და ა.შ. ამ ანტიქართული დოკუმენტის საპასუხოდ, თბილისში, 4 აპრილს შიმშილობის აქცია დაიწყო აფხაზეთის ავტონომიის გაუქმების მოთხოვნით. თუმცა მიტინგზე დამოუკიდებლობის ლოზუნგებმაც გაიჟღერა, რაც თავისთავად ეწინააღმდეგებოდა საბჭოთა ინტერესებს.

1989 წლის 8 აპრილს გამოქვეყნდა სსრკ-ს უმაღლესი საბჭოს მკაცრი ბრძანებულება, მიტინგებისა და დემონსტრაციების აღკვეთის შესახებ. ამ გადაწყვეტილების პირდაპირი შედეგი იყო თბილისში მიმდინარე მიტინგის დარბევა. 1989 წლის 9 აპრილის მოვლენებს, ტრაგიკული ხასიათის მიუხედავად, გარდამტეხი მნიშვნელობა ჰქონდა საქართველოს პოლიტიკურ ცხოვრებაში. რადიკალურმა პოლიტიკურმა პარტიებმა შექმნეს ეროვნული

ხსნის კომიტეტი, რომლის უმთავრესი მიზანი იყო საქართველოს გამოყვანა საბჭოთა კავშირიდან და დამოუკიდებლობის მოპოვება.

ზემოთ ხსენებული 1990 წლის 28 ოქტომბრის არჩევნებით ძალაუფლება კანონიერად, დემოკრატიულ, მრავალპარტიულ არჩევნებში წარმატების შედეგად ხელში აიღო ეროვნული მოძრაობის წარმომადგენელთაგან დაკომპლექტებულმა „მრგვალი მაგიდა - თავისუფალი საქართველოს“ ბლოკმა. 1990 წლის 14 ნოემბერს შედგა საქართველოს ახლადარჩეული პარლამენტის - უზენაესი საბჭოს პირველი სხდომა. საქართველოს საბჭოთა სოციალისტურ რესპუბლიკას შეეცვალა სახელწოდება - მას ეწოდა „საქართველოს რესპუბლიკა“. აღდგენილ იქნა სახელმწიფო სიმბოლიკა - საქართველოს პირველი რესპუბლიკის (1918-1921წ.წ.) გერბი, დროშა და ჰიმნი. საქართველოში კომუნისტური ხელისუფლება მშვიდობიანად დაემხო.

საქართველოს ეროვნულ ხელისუფლებას მძიმე მემკვიდრეობა დახვდა. პოლიტიკური პრობლემების გარდა, თავი იჩინა ეკონომიკური, სოციალური, ეროვნული ხასიათის სირთულეებმა, რომლებიც მოსკოვთან დაპირისპირების პარალელურად კიდევ უფრო მწვავედებოდა.

შექმნილ ვითარებაში საბჭოთა მთავრობამ საკავშირო სახელმწიფოს გადარჩენის ბოლო საშუალებად მიიჩნია პლებისციტი, რომლის ჩატარება 1991 წლის მარტისთვის დაინიშნა. ამის საპირისპიროდ საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესმა საბჭომ ეროვნული რეფერენდუმის ჩატარების დადგენილება მიიღო - დამოუკიდებლობის აღდგენის საკითხთან დაკავშირებით. სწორედ რეფერენდუმის შედეგებიდან გამომდინარე საქართველოს უზენაესმა საბჭომ 1991 წლის 9 აპრილს აღადგინა საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობა. იმავე წლის 26 მაისის საპრეზიდენტო არჩევნებში გამარჯვება ზვიად გამსახურდიამ მოიპოვა. საქართველოს სახელმწიფოებრივ-პოლიტიკურ ცხოვრებაში ახალი ხანა დაიწყო.

რუსეთის გავლენისგან სრული თავდაღწევა ზვიად გამსახურდიას ხელისუფლების ოფიციალური საგარეო პოლიტიკური კურსი გახდა. ეს კი, მიუღებელი იყო რუსეთისთვის, რომელმაც დაუყოვნებლივ აამოქმედა პატარა, ურჩი ქვეყნის წინააღმდეგ ბრძოლის სხვადასხვა მექანიზმი. პირველ რიგში რუსეთმა ხელი შეუწყო საქართველოში არსებულ

ეთნიკურ ავტონომიურ რესპუბლიკებში სეპარატისტულ მოძრაობას, რასაც საქართველოსთვის მოვლენათა საბედისწერო გაგრძელება და ტერიტორიული დანაკარგი მოჰყვა.

2.2 ეთნიკური ნაციონალიზმის ტრანსფორმაცია სამოქალაქო

ნაციონალიზმისკენ

საბჭოთა პერიოდს პირფერული ინტერნაციონალიზმის ხანა შეიძლება ეწოდოს. საქართველოს მოსახლეობის მრავალეროვნული შემადგენლობის და „ხალხთა შორის ძმობის“ მეხოტბეობა ოფიციალური იდეოლოგიის ნაწილი იყო.

საბჭოთა ოკუპაციური რეჟიმიდან დამოუკიდებელი სახელმწიფოს მშენებლობის გზაზე საქართველომ, უცაბედი და ქოტური ტრანსფორმაციის შესაბამისი უარყოფითი ზეგავლენები განიცადა. საქართველოში საბჭოთა რეჟიმი და მასთან ერთად კომუნისტური იდეოლოგიაც მყისიერად რადიკალური ნაციონალისტური იდეოლოგიით შეიცვალა, რაც ეთნო-ნაციონალურ და რელიგიურ საფუძვლებს უფრო ეყრდნობოდა ვიდრე სამოქალაქოსა და დემოკრატიულს. დამოუკიდებლობის მოპოვების გარიჟრაჟზე ქვეყანაში შექმნილი პოლიტიკური, სოციალური და ეკონომიკური ვითარება ნაკლებ ადგილს ტოვებდა ეთნიკურ უმცირესობათა უფლებების საკითხების გააზრებული შესწავლისა და მათზე რეაგირებისათვის.

მიუხედავად დამოუკიდებლობის გზაზე მიღწეული წარმატებებისა, მრავალეთნიკურ ქართულ სახელმწიფოში შიდა სტაბილურობის შენარჩუნება ვერ მოხერხდა. ქართულ ეთნიკურ ნაციონალიზმს კონფლიქტურად განწყობილი უმცირესობების მხრიდან დაუპირისპირდა ასევე რადიკალური ეთნიკური ნაციონალიზმი. ზვიად გამსახურდიას და მისი პოლიტიკური გაერთიანების ხელისუფლებაში მოსვლის შემდეგ ქართულმა ნაციონალურმა პროექტმა გარკვეული ტრანსფორმაცია განიცადა და სამოქალაქო მახასიათებლები შეიძინა. მიუხედავად ამისა, პოსტსაბჭოთა ეპოქის დასაწყისის ქართული ნაციონალიზმი, ბევრი ფაქტორის ზეგავლენით, მაინც ეთნიკური ფორმით განვითარდა. ამას ხელს უწყობდა ძლიერი ემოციური ფონი, ხანგრძლივი წყვეტა სახელმწიფოებრიობის ტრადიციაში, პოლიტიკურ ლიდერთა გამოუცდელობა. მრავალრიცხოვან მიტინგებსა თუ დემონსტრაციებზე ხშირად ისმოდა მრავალეთნიკური

საქართველოს სახელმწიფოსთვის საფრთხის შემცველი მოწოდებები. რა თქმა უნდა, მნიშვნელოვან როლს თამაშობდა გარე ძალა, რომელიც საქართველოში მიმდინარე ირაციონალურ პროცესს რაციონალურად მართავდა და ხელს უწყობდა ქვეყნის დეზინტეგრაციასა და სამოქალაქო დაპირისპირებას.

ზვიად გამსახურდიას და მისი პოლიტიკური გაერთიანების ხელისუფლებაში მოსვლის შემდეგ ქართულმა ნაციონალურმა პროექტმა გარკვეული ტრანსფორმაცია განიცადა და სამოქალაქო მახასიათებლები შეიძინა.

ზვიად გამსახურდიას ხელისუფლების დამხობის შემდეგ, 1992 წლის მარტიდან სახელმწიფოს სათავეში ედუარდ შევარდნაძე ჩაუდგა. მწვავე სამოქალაქო დაპირისპირების პირობებში, რომლითაც შევარდნაძის მმართველობის საწყისი პერიოდი აღინიშნა, სახელმწიფოს მეთაურის უმთავრესი საზრუნავი სტაბილურობა იყო. შევარდნაძის მიერ შემოთავაზებული ნაციონალური პოლიტიკის უმთავრესი გზავნილიც სტაბილურობა გახდა. მისი ხელმძღვანელობით დაიწყო დერადიკალიზაციის პროცესი და ქართული ნაციონალიზმი აქტიური იდეოლოგიური მოძრაობიდან პასიურ ფაზაში გადავიდა.

შევარდნაძის მმართველობის პერიოდიდან იწყება საქართველოს მრავალეთნიკური საზოგადოების არსებობისთვის ლეგალური და კონსტიტუციური საფუძვლების შექმნა. 1993 წლის მარტში მიღებულ იქნა კანონი მოქალაქეობის შესახებ, რომელიც საქართველოს ყველა მცხოვრებისთვის მოქალაქეობის მინიჭებას სპეციფიკური მოთხოვნების (როგორცაა, მაგალითად, ქართული ენის ცოდნა) გარეშე ითვალისწინებდა.

1993 წელს შევარდნაძის ინიციატივით დაფუძნდა გაერთიანება „საქართველოს მოქალაქეთა კავშირი“, რომელიც შემდგომი ათწლეულის განმავლობაში ყველაზე ძლიერი პოლიტიკური პარტია გახდა. პარტიის თვით სახელწოდებაც შეგნებულად იქნა შერჩეული ისე, რომ ხაზი სწორედ ქართული საზოგადოების სამოქალაქო, გამაერთიანებელ შემადგენელს გასმოდა და არა ეთნიკურს. თუმცა, ამასთან ერთად, სეპარატიზმის გაღვივების თავიდან აცილების მიზნით, აიკრძალა რეგიონული პოლიტიკური გაერთიანებების ჩამოყალიბება. ყველა პარტიას საერთო ნაციონალური ხასიათი უნდა ჰქონოდა.

1995 წელს სახელმწიფომ მიიღო კონსტიტუცია, რითაც კიდევ უფრო გაამყარა სამოქალაქო კონსოლიდაციის საფუძვლები. კონსტიტუციაში ვხვდებით ცალკეულ დებულებებს, რომ საქართველოს ყველა მოქალაქე თანასწორია, განურჩევლად სხვადასხვა სახის მიკუთვნებულობებისა.

ეთნიკური პოლიტიკის ძირითადი მიმართულებები ისეთივე დარჩა, როგორც საბჭოთა დროს. კონსტიტუცია და კანონები ეთნიკურ ნიადაგზე დისკრიმინაციის არ არსებობას იუწყებოდნენ, ხოლო მოქალაქეობის საკითხში ჯერ კიდევ გამსახურდიას დროს იქნა მიღებული ნულოვანი ვარიანტი - ანუ საქართველოს ყველა მცხოვრები დამოუკიდებლობის მიღების მომენტში ავტომატურად ხდებოდა ქვეყნის მოქალაქე.

1999 წლის 14 იანვარს მიღებული კანონის შესაბამისად, საქართველოს მოქალაქის პირადობის დამადასტურებელი მოწმობიდან ამოიღეს ეთნიკური კუთვნილების აღმნიშვნელი გრაფა. საქართველოს სახელმწიფოს ოფიციალური პოლიტიკა საბოლოოდ გადავიდა სამოქალაქო ნაციონალიზმის რელსებზე.

2.3 საქართველოს ხელისუფლებათა დამოკიდებულება ეთნიკური უმცირესობების მიმართ პოსტსაბჭოთა პერიოდში

ზვიად გამსახურდიას მმართველობის პერიოდის შეფასება რთულია, თუმცა თამამად შეგვიძლია მივიჩნიოთ ქართული სახელმწიფოებრიობისა და დემოკრატიზაციის საწყის ეტაპად. ვინაიდან გამსახურდიას მმართველობა ძალიან ხანმოკლე აღმოჩნდა, შესაბამისად ვერ მოხერხდა მყარი პოლიტიკური სისტემის ფორმირება და მის ირგვლივ საზოგადოების კონსოლიდირება. გამსახურდიას დროს გამოცხადებული სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის საერთაშორისო ლეგიტიმაცია მხოლოდ მაშინ მოხდა, როდესაც იგი უკვე პრეზიდენტი აღარ იყო. ხელისუფლებაში მოსვლის შემდეგ, ზვიად გამსახურდიას რადიკალური დამოკიდებულებები და ეთნიკური ქართველების დაჩაგრულ მდგომარეობაზე ხაზგასმით საუბარი, მოგვიანებით ეროვნული უმცირესობების უფლებებზე ზრუნვისა და შემწყნარებლობის რიტორიკით გაზავდა. მმართველობის დასაწყისში პრეზიდენტ გამსახურდიას შეხედულებები უკვე შეიცავდა სამოქალაქო ნაციონალიზმის ელემენტებს. ამას მოწმობს ე.წ. ძალაუფლების გაზიარების შესახებ მიღწეული შეთანხმება აფხაზეთის უზენაესი საბჭოს თავმჯდომარესთან და 1991 წლის

ივლისში მიღებული კანონი მოქალაქეობის შესახებ, რომელიც საქართველოში ცხოვრების ხანგრძლივობის მიუხედავად, მოქალაქეობას ანიჭებდა რესპუბლიკის ყველა მაცხოვრებელს. საპრეზიდენტო მმართველობის დასაწყისში, რომელიც შეიძლება ამავე დროს გამსახურდიას ხელისუფლების დასასრულის დასაწყისადაც მივიჩნიოთ, საქმე უკვე სახეშეცვლილ ლიდერთან გვქონდა.

სამოქალაქო რიტორიკის ზრდის პროპორციულად, იზრდებოდა ქვეყანაში სამოქალაქო დაპირისპირების საფრთხე. 1991 წლის 22 დეკემბერს დაიწყო „თბილისის ომი“, რომელიც 1992 წლის 6 იანვარს გამსახურდიას და მისი მთავრობის მიერ თბილისის დატოვებით დასრულდა. ბედის ირონიით, თბილისში დაწყებულ შეიარაღებულ დაპირისპირებას დროში დაემთხვა საბჭოთა კავშირის დაშლაც. პოზიტიური და დამაბული მოვლენებით, წინააღმდეგობებითა და დინამიურობით სავსე გამსახურდიას ხელისუფლების პერიოდი ჩვენი ქვეყნისთვის საბედისწეროდ სამოქალაქო ომით დასრულდა.

ზვიად გამსახურდიას ხელისუფლების დამხობის შემდეგ ქვეყნის მართვის სადავეები ხელში აიღო სამხედრო საბჭომ, რომელმაც დაითხოვა პარლამენტი და შეაჩერა კონსტიტუციის მოქმედება. ე.წ. „ტრიუმვირატის“ (ჯ.იოსელიანი, თ.სიგუა, თ.კიტოვანი) მმართველობის დრო 1992 წლის მარტის დასაწყისამდე, ედუარდ შევარდნაძის საქართველოში ჩამოყვანამდე გაგრძელდა.

ედუარდ შევარდნაძის ფასადურმა დემოკრატიულმა მმართველობამ საქართველოში სამოქალაქო საზოგადოების გარკვეული ელემენტები დანერგა და ქვეყნის საგარეო პოლიტიკური ლეგიტიმაციაც მოახერხა, რაც უკვე არა მხოლოდ შევარდნაძის პირად დამსახურებად უნდა ჩავთვალოთ, არამედ მაშინდელი მსოფლიო პოლიტიკური ცვლილებების ადეკვატურ გამოძახილად. ეთნიკური უმცირესობები თითქოსდა ფორმალურად აღარ ისმენდნენ შევარდნაძის ხელისუფლების მხრიდან ეთნონაციონალისტურ რიტორიკას, მაგრამ პრაქტიკულად საჯარო-პოლიტიკური სივრცისგან ძირითადად იზოლირებულნი აღმოჩნდნენ. რეალურად, შევარდნაძის მმართველობას არაფერი გაუკეთებია სამოქალაქო ინტეგრაციისთვის და კომპაქტურად დასახლებული ეთნიკური უმცირესობები მხოლოდ წინასაარჩევნო პერიოდში თუ ახსენდებოდა ვინმეს.

შეცდომა იქნებოდა მოსაზრება, რომ შევარდნადის ეპოქამ ეთნიკურ ურთიერთობათა ნორმალიზება მოახდინა, პირიქით, შევარდნადის ხელისუფლებამ აღნიშნული პრობლემა კიდევ უფრო მეტად დახურა და მისი გადაწყვეტა სამომავლოდ გადადო.

შევარდნადის მმართველობის პერიოდში ამ და სხვა არაერთი მნიშვნელოვანი და აქტუალური პრობლემის გადაუჭრელობის ლოგიკურ პასუხად უნდა ჩაითვალოს 2003 წლის „ვარდების რევოლუცია“. რევოლუციურ ტალღაზე მოსულმა პოლიტიკურმა ელიტამ უპირველესად სახელმწიფოს, როგორც ინსტიტუციის რეფორმირება დაისახა მთავარ მიზნად და ხელი მიჰყო კიდევ საჯარო-პოლიტიკური სივრცის ინსტიტუციონალიზაციას. მან გარკვეულ წარმატებებს მიაღწია კიდევ, მაგრამ მისი სრული რეალიზაცია ვერ მოხერხდა. სამოქალაქო საზოგადოება კვლავაც ჩანასახოვან მდგომარეობაშია. იგი ჯერ კიდევ ძალიან სუსტია და რეალურ და ქმედით გავლენას ვერ ახდენს პოლიტიკური დღის წესრიგის ფორმირებაზე.

მართალია, რომ უფრო პლურალისტური და ინკლუზიური პოლიტიკური სისტემის ჩამოყალიბებისკენ ქართული ოცნების მთავრობამ სამართლებრივ დონეზე გარკვეული პოზიტიური ნაბიჯები გადადგა, მაგრამ, მაინც შესაფერისი პირობების არარსებობა ხელს უშლის ეთნიკური უმცირესობების ქართულ საზოგადოებაში სრულ პოლიტიკურ და სოციალურ ინტეგრაციას. ეთნიკურად განსხვავებული კომპაქტურად მცხოვრები აღნიშნული ჯგუფები უფრო მეტ ყურადღებას მოითხოვენ და სახელმწიფოს უნდა ჰქონდეს მათ მიმართ ყოველმხრივ გააზრებული, ხანგრძლივი მოქმედების გეგმა, რადგან ისინი ცხოვრობენ საქართველოს იმ ტერიტორიებზე, რომლებიც უშუალოდ ესაზღვრებიან იმ სახელმწიფოებს, რომლებშიც მკვიდრი მოსახლეობა ამ ეთნოსების მონათესავეა.

საქართველოს მიერ დამოუკიდებლობის მოპოვების ეიფორიისა და ზოგიერთი პოლიტიკური ჯგუფის ნაციონალისტური რიტორიკის ფონზე, ქვემო ქართლში ვითარება დაიძაბა. 1990-იანი წლების დასაწყისში ქვემო ქართლში, განსაკუთრებით ბოლნისისა და მარნეულის რაიონებში, ქართულ და აზერბაიჯანულ მოსახლეობას შორის დაპირისპირების რამდენიმე ფაქტიც აღინიშნა. დაპირისპირებას სისხლისღვრა არ მოჰყოლია, მაგრამ ქვემო ქართლში მოქმედი ნაციონალისტური ორგანიზაციების მხრიდან აზერბაიჯანელებით დასახლებულ ქვემო ქართლის რაიონების ტერიტორიაზე „ბორჩალოს ავტონომიის“ შექმნის

მოთხოვნებიც გაისმა. ავტონომიის იდეის ავტორები ნაციონალისტურად განწყობილი ჯგუფები იყვნენ, რომლებსაც მოსახლეობაში მხარდაჭერა არ ჰქონიათ.

შევარდნაძის ეთნიკური პოლიტიკა იმდენად უუნარო იყო, რომ მის დროს ახალქალაქში განლაგებული რუსეთის 62-ე სამხედრო ბაზა ძალიან დიდი გავლენით სარგებლობდა იქაურ სომხურ მოსახლეობაში. აქედან გამომდინარე, საქართველოს მთავრობის მხრიდან ბაზის დახურვის ყოველი მცდელობა ადგილობრივი მოსახლეობის წინააღმდეგობას აწყდებოდა.

1990-იანი წლებიდან სამცხე-ჯავახეთში ორი ყველაზე მძლავრი ნაციონალისტური შეფერილობის ორგანიზაცია „ჯავახკი“ და „ვირქი“ არსებობდა, რომლებიც საკმაოდ დიდი გავლენითა და პოპულარობით სარგებლობდნენ რეგიონში. მათ მიერ ხშირად ხდებოდა ეთნიკური ავტონომიის იდეის წამოყენება, თუმცა იგი არ გადაზრდილა ფართე სეცესიურ მოძრაობაში. რუსული სამხედრო ბაზის გასვლისა და შევარდნაძის მმართველობის დასრულების შედეგად აღნიშნული ორგანიზაციების გავლენები გაცილებით შემცირდა და უკვე აღარ წარმოადგენდნენ პოლიტიკური პროცესების მთავარ კატალიზატორებს. რაც შეეხება ქვემო ქართლის რეგიონს - ედუარდ შევარდნაძის მმართველობის პერიოდში საზოგადოებრივი ორგანიზაცია „გეირათი“ სარგებლობდა პოპულარობით მარნეულისა და ბოლნისის მოსახლეობაში. ვარდების რევოლუციის შემდეგ „გეირათი“ თითქმის გაქრა პოლიტიკური სცენიდან და დაკარგა მთავარი მედიატორის ფუნქცია.

სახელმწიფოებრივ ცხოვრებაში ეთნიკური უმცირესობების პოლიტიკური და სამოქალაქო აქტიურობისა და ჩართულობის ერთ-ერთი საზომია მათი არჩევნებში მონაწილეობის ხარისხი. დამოუკიდებელი საქართველოს საარჩევნო სისტემების ევოლუცია დიდ ისტორიას არ ითვლის. 1918 წელს ჩატარებული ადგილობრივი თვითმმართველობის არჩევნებში - თბილისის მაზრის ყარაიზის ოლქში, განსხვავებული ეთნიკური და რელიგიური კუთვნილების დამოუკიდებელმა ქალმა კანდიდატმა ფერი-ხანუმ სოფიევამ, რომ გაიმარჯვა ეს დემოკრატიული საარჩევნო კულტურის უმაღლესი დონის გამოვლინება იყო.

პოსტსაბჭოთა პოლიტიკურ სისტემებში, ისეთში როგორც საქართველოა ორმაგად მნიშვნელოვანია დემოკრატიული ფასეულობების დამკვიდრება, რადგან ისტორიული

გამოცდილება დაღს ასვამს მოსახლეობის პოლიტიკურ კულტურას. 1990-იანი წლებისგან განსხვავებით პოლიტიკურ-კულტურული ლანდშაფტი უკეთესობისკენაა შეცვლილი და დღემდე მიმდინარეობს მუშაობა მის დახვეწაზე.

ეროვნულ უმცირესობათა წარმომადგენლობაზე საუბრისას შეგვიძლია განვიხილოთ ქვეყნის უმაღლესი საკანონმდებლო ორგანო და ადგილობრივი თვითმმართველობები. რეგიონულ დონეზე მუნიციპალიტეტის საკრებულოებსა და მერიებში მეტ-ნაკლებად დაბალანსებულად არიან წარმოდგენილი ეთნიკური აზერბაიჯანელები და სომხები, რასაც ვერ ვიტყვით დედაქალაქის მასშტაბით, მიუხედავად იმისა, რომ დედაქალაქის მოსახლეობის არც თუ მცირე ნაწილი უმცირესობების წარმომადგენელია. რეგიონებში, იქ სადაც ეთნიკური უმცირესობები მჭიდროდ ცხოვრობენ ადგილობრივი თვითმმართველობის დონეზე მათი წარმომადგენლობა შედარებით მაღალია. ეს ბუნებრივია, რადგან ისინი რეგიონებში მონოკულტურულ გარემოს ქმნიან და ეს მაჩვენებელიც აქედან გამომდინარეობს.

2014 წლის მოსახლეობის საყოველთაო აღწერის მიხედვით საქართველოში სულ 6 მუნიციპალიტეტია, სადაც ეთნიკური ქართველები უმცირესობაში იმყოფებიან: ახალქალაქი, ბოლნისი, დმანისი, მარნეული, ნინოწმინდა და წალკა. 2017 წლის ადგილობრივი თვითმმართველობის არჩევნების შედეგად კი 3 მუნიციპალიტეტში - მარნეულში, ახალქალაქსა და ნინოწმინდაში ეთნიკური უმცირესობები ადგილობრივი საკრებულოებში უმრავლესობაში არიან.

საპარლამენტო ცხოვრებაში ეთნიკური უმცირესობების მონაწილეობის ხარისხი ყოველთვის მინიმალური იყო, თუმცა ყველა მოწვევის უმაღლეს საკანონმდებლო ორგანოში გვხვდებიან. მათი უმრავლესობა არასდროს გამოსულა პარლამენტის სესიებზე იმ უბრალო მიზეზის გამო, რომ ქართული ენა - ერთადერთი ენა, რომელზეც საქართველოს პარლამენტი მუშაობს - არ იცოდნენ და მათი სხდომებზე დასწრებაც უფრო ფასადური ხასიათის იყო და არის ვიდრე, საქმიანი. უმაღლეს არჩევით ორგანოებში მათი ჩართულობა ფორმალურად წარმოაჩენს პოლიტიკურ ცხოვრებაში ეთნიკური უმცირესობების მონაწილეობის ფაქტს.

განსხვავებული ტენდენციები და შედეგები გვაქვს ეთნიკურ უმცირესობათა ჩართულობის სამოქალაქო და პოლიტიკურ სფეროებთან. სამოქალაქო აქტივობის,

საკუთარი პრობლემებისა და მიმდინარე გამოწვევების გამოხატვის შესაძლებლობა საქართველოში მცხოვრებ ეთნიკურ უმცირესობებს არ ეზღუდებათ. ხელშეწყობილია კომუნიკაციის, კონსულტირებისა და ადვოკატირების ინსტიტუციური მექანიზმები და ამ თვალსაზრისით უნდა აღინიშნოს სახალხო დამცველის ოფისთან მოქმედი ეთნიკურ უმცირესობათა საბჭო. აღნიშნული საბჭო 2005 წლიდან ფუნქციონირებს, როგორც ხელისუფლებასა და ეთნიკურ უმცირესობებს შორის საკომუნიკაციო და საკონსულტაციო არხი. ის უფლებამოსილია გააჟღეროს ეთნიკურ უმცირესობებთან დაკავშირებული ნებისმიერი პრობლემა და შეიმუშავოს რეკომენდაციები.

ეთნიკურ უმცირესობათა მონაწილეობის პოლიტიკურ შემადგენელს რაც შეეხება, აქ სამოქალაქო ჩართულობისგან განსხვავებულ მდგომარეობას ვაწყდებით, რადგან მათი პოლიტიკურ პროცესებში მონაწილეობა და აქტივობა დამოკიდებულია პოლიტიკურ პარტიათა და სხვადასხვა პოლიტიკურ ლიდერთა გადაწყვეტილებაზე და მათ კეთილ ნებაზე. დამკვიდრებული პოლიტიკური პრაქტიკით, წამყვანი პოლიტიკური პარტიები ნაკლებად არიან ორიენტირებულნი პარტიულ საქმიანობაში ეთნიკური უმცირესობების მოზიდვაზე და როგორც წესი მათ პარტიულ სიებში უმცირესობებს ისეთი ნომრები აქვთ მინიჭებული, რომ წარმომადგენლობით ორგანოებში მათი მოხვედრის შანსი მხოლოდ თეორიულია.

სომხებისა და აზერბაიჯანელების პოლიტიკური აქტივობის შედარებისას განსხვავებულ ვითარებას ვაწყდებით. სამცხე-ჯავახეთისა და ქვემო ქართლის კომპაქტურად დასახლებული მოსახლეობის უმეტესობა სახელმწიფო ენას, რომ ვერ ფლობს ეს ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი პრობლემაა. ენის არ ცოდნა ობიექტურად ეღობება პოლიტიკურ და სამოქალაქო ცხოვრებაში უმცირესობების რეალურ მონაწილეობას, მეორე მხრივ, ის ფაქტი, რომ მოსახლეობის დიდი ჯგუფები ქართულ ენას ვერ ფლობენ ქართული მოსახლეობის გაღიზიანებასა და უნდობლობას იწვევს, მათ უღრმავდებათ ეჭვი, რომ უმცირესობების წარმომადგენლები არასაკმარისად ლოიალურები არიან ქართული სახელმწიფოს მიმართ.

სამცხე-ჯავახეთში მცხოვრები სომხები ენას მიიჩნევენ თავიანთი იდენტობის ყველაზე მნიშვნელოვან მახასიათებლად. ამიტომ ქართული ენის დომინირებას რეგიონში

ასიმილაციის წინაპირობად განიხილავენ. ასევე, სომხები შიშობენ, რომ ქართველებისა და თურქი მესხების რეგიონში დასახლების შემთხვევაში მათ არ ექნებათ ცხოვრების ნორმალური პირობები ჯავახეთში დასარჩენად. ისტორიულ სამშობლოში თურქი მესხების რეპატრაციის საკითხი 1999 წელს დადგა დღის წესრიგში, რადგან ევროსაბჭოში გაწევრიანების შემდეგ საქართველოს მთავრობას დაეკისრა პასუხისმგებლობა შეექმნა სამართლებრივი ჩარჩო, რომლის მეშვეობითაც მესხები შეძლებდნენ ისტორიულ სამშობლოში დაბრუნებას, საზოგადოებასთან ინტეგრაციასა და საქართველოს მოქალაქეობის მიღებას. ევროსაბჭოს წინაშე აღებული ვალდებულებების მიუხედავად შევარდნაძის დროს მესხების რეპატრაციის კუთხით პრაქტიკულად არაფერი გაკეთებულა. საკანონმდებლო ბაზის შექმნაზე მხოლოდ 2007 წელს დაიწყო საქართველოს პარლამენტმა მუშაობა და მიიღო კანონი „რეპატრაციის შესახებ“. თუმცა კანონი ზედმეტ ბიუროკრატიულ ბარიერს უქმნიდა რეპატრაციის სტატუსის მაძიებლებს. ისეთი შთაბეჭდილება რჩება, რომ საქართველო ამ პროცესს უყურებს როგორც საერთაშორისო საზოგადოების წინაშე აღებულ ვალდებულებას და არა როგორც ეროვნულ საქმესა და მორალურ იმპერატივს.

სამცხე-ჯავახეთში მცხოვრები სომხებისგან განსხვავებით, რომლებიც პოლიტიკური საკითხებითაც არიან დაინტერესებულნი, ქვემო ქართლში მცხოვრები აზერბაიჯანელები მეტწილად ეკონომიკური პრობლემებით შემოიფარგლებიან. მათი მთავარი საზრუნავი მიწების განაწილების საკითხია, რადგან შემოსავლის ძირითადი წყარო აზერბაიჯანულ თემში სოფლის მეურნეობაა. 2005 წელს სადახლოს ბაზრის, კონტრაბანდის აკრძალვის მოტივით დახურვის შემდეგ აზერბაიჯანულ მოსახლეობას ვაჭრობის შესაძლებლობაც შეეზღუდა. საბაჟო წესების გამკაცრების შედეგად 2006 წელს აზერბაიჯანულმა მხარემ წითელი ხიდის ბაზარიც დახურა. ამ ბაზრობების დახურვამ აზერბაიჯანელები კიდევ უფრო დამოკიდებული გახადა მიწათმოქმედებაზე.

საქართველოს ტერიტორიაზე მცხოვრები აზერბაიჯანელებისა და სომხების მიდგომები, პოზიციები და დამოკიდებულებები ქართული სახელმწიფოს მიმართ ერთმანეთისაგან განსხვავებულია. თუმცა, ორივე ეთნიკური ჯგუფი ქართულ სახელმწიფოს უმეტესად სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემების გამო უჩივიან და არ მიაჩნიათ, რომ

ეთნიკური კუთვნილების გამო დისკრიმინაციას განიცდიან. მიუხედავად ქართველებსა და ეროვნულ უმცირესობებს შორის არსებული მეგობრულ-მეზობლური ურთიერთობებისა, ეს არ შეიძლება საკმარისად ჩაითვალოს საჯარო პოლიტიკურ დონეზე ინტეგრაციისა და საერთო ინტერესების ჩამოყალიბების საქმეში.

თავი III

ეთნიკურ უმცირესობათა მდგომარეობა თანამედროვე საქართველოში

3.1 ეთნიკურ უმცირესობათა ინტეგრაციის ინსტიტუციური ჩარჩოს

ფორმირება

საქართველოში საკანონმდებლო დონეზე უზრუნველყოფილია სამოქალაქო თანასწორობის ფორმალური მხარე და ქვეყანა მიერთებულია ყველა იმ ფუძემდებლურ საერთაშორისო საკანონმდებლო აქტს, რომელიც უზრუნველყოფს ადამიანის უფლებების დაცვას, მაგრამ მიუხედავად ამისა საქმე არსებითად წინ წელი ტემპებით მიიწევს. ფაქტია, რომ მხოლოდ ფორმალური სამოქალაქო თანასწორობა ვერ უზრუნველყოფს აქტიურ სამოქალაქო ჩართულობას და ინტეგრაციას, თუმცა მის გარეშე იგი საერთოდ წარმოუდგენელია.

ქართული სახელმწიფოებრიობის პირველივე ეტაპზე აღიარებული და ხაზგასმული იყო საქართველოში მცხოვრები ეთნიკური უმცირესობების უფლებები და როლი საზოგადოებაში. საქართველოს 1918-1921 წლების ხანმოკლე დამოუკიდებლობის პერიოდში არა თუ ეთნიკური და რელიგიური უმცირესობების უფლება არ შელახულა, არამედ პირიქით, მათი უფლებების დაცვას 1921 წლის კონსტიტუციაში ცალკე თავიც კი ჰქონდა დათმობილი. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის პერიოდში ეროვნული უმცირესობებისთვის მინიჭებული უფლებები, თავისი არსით, იმ დროისთვის უაღრესად პროგრესული მოვლენა იყო. სამწუხაროდ, 1918-1921 წლების საქართველოს რესპუბლიკას არ დასცალდა მისი კონსტიტუციური იდეების რეალურ პრაქტიკაში დანერგვა. ამის მიზეზი საბჭოთა რუსეთის ანექსია და ბოლშევიზმის გამარჯვება იყო.

ეროვნულ უმცირესობათა დაცვის და ეფექტური სამოქალაქო ინტეგრაციის პოლიტიკის განხორციელებისათვის პრინციპულად მნიშვნელოვანია გამართული ინსტიტუციური მექანიზმის არსებობა. დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ პირველი მნიშვნელოვანი სისტემური ნაბიჯები ამ მიმართულებით გადაიდგა 2005 წელს, როდესაც მთავრობაში შეიქმნა სამოქალაქო ინტეგრაციის საკითხებში სახელმწიფო მინისტრის აპარატი. მინისტრად კი წარმოშობით ოსი ზინაიდა ბესტაევა დაინიშნა. ეს გადაწყვეტილება ქვეყანაში მცხოვრები ყველა არაქართველი ეთნიკური ჯგუფის წარმომადგენლების მიმართ კეთილი ნების გამოხატულობაზე მიანიშნებდა. თუმცა, აღნიშნული აპარატი გაუქმდა 2007 წლის ნოემბერში, ხოლო პრობლემებზე პასუხისმგებლობა, 2008 წლის ივნისში ახლადდაარსებულ რეინტეგრაციის საკითხებში სახელმწიფო მინისტრის აპარატს დაეკისრა. სამინისტროს ბაზაზე ჩამოყალიბდა ორი სტრუქტურული ერთეული - სამოქალაქო ინტეგრაციისა და ეთნიკურ უმცირესობათა საკითხების სამმართველოები, რომლებიც უშუალოდ იყვნენ პასუხისმგებელი ქვეყანაში კულტურული მრავალფეროვნების და ინტეგრაციის პოლიტიკაზე.

სამინისტროს მთავარ მიღწევად უნდა ჩაითვალოს პირველი მნიშვნელოვანი ნაბიჯები ერთიანი, უნიფიცირებული სამთავრობო პოლიტიკის განსაზღვრისათვის ეთნიკურ უმცირესობებთან მიმართებაში. 2009 წლის 8 მაისს საქართველოს მთავრობამ მიიღო N348 განკარგულება „შემწყნარებლობისა და სამოქალაქო ინტეგრაციის ეროვნული კონცეფციისა და სამოქმედო გეგმის დამტკიცების შესახებ“, სწორედ ესაა პირველი ყოვლისმომცველი დოკუმენტი, რომელიც არეგულირებს უმცირესობათა მიმართ პოლიტიკას და განსაზღვრავს სახელმწიფოს ინსტიტუციურ ჩარჩოს.

შემწყნარებლობისა და სამოქალაქო ინტეგრაციის ეროვნული კონცეფცია და სამოქმედო გეგმა შემუშავდა ეროვნულ უმცირესობათა დაცვის შესახებ ევროპული ჩარჩო კონვენციისა (რატიფიცირებულია საქართველოს პარლამენტის მიერ 2005 წელს) და „შემწყნარებლობისა და სამოქალაქო ინტეგრაციის ეროვნული კონცეფციისა და სამოქმედო გეგმის შემუშავების შესახებ“ საქართველოს პრეზიდენტის 2005 წლის 8 აგვისტოს №639 განკარგულების საფუძველზე, რომლის ძირითადი მიზანია დემოკრატიული, კონსოლიდირებული და საერთო ღირებულებებზე დაფუძნებული სამოქალაქო

საზოგადოების შექმნის ხელშეწყობა, რომელიც მრავალფეროვნებას თავისი ძლიერების წყაროდ მიიჩნევს და ყველა მოქალაქეს უზრუნველყოფს საკუთარი იდენტობის შენარჩუნებისა და განვითარების შესაძლებლობით.

შემწყნარებლობისა და სამოქალაქო ინტეგრაციის ეროვნული კონცეფცია განსაზღვრავს სახელმწიფო სტრატეგიასა და ამოცანებს სხვადასხვა მიმართულებით. სამოქმედო გეგმის შესაბამისი კომპონენტების განხორციელების ვალდებულება ეკისრება მასში მითითებულ კონკრეტულ სახელმწიფო უწყებებს. სამოქმედო გეგმის განხორციელებას მონიტორინგს უწევს შემწყნარებლობისა და სამოქალაქო ინტეგრაციის ეროვნული საბჭო, რომელიც საჭიროებისამებრ შეიმუშავებს რეკომენდაციებს სამოქმედო გეგმის განხორციელებასთან დაკავშირებით და განიხილავს წინადადებებს სამოქმედო გეგმაში ცვლილებებისა და დამატებების შეტანის თაობაზე.

ეთნიკურ უმცირესობათა დაცვის და სამოქალაქო ინტეგრაციის მიმართულებით გარკვეული ცვლილებები განხორციელდა 2012 წელს საპარლამენტო არჩევნების შედეგად, როცა მშვიდობიანად განხორციელდა ხელისუფლების შეცვლა. ცვლილებები შეეხო უმცირესობების მიმართ არსებულ ინსტიტუციური მართვის მექანიზმებს. რეინტეგრაციის საკითხებში სახელმწიფო მინისტრის აპარატს სახელი გადაერქვა და ეწოდა შერიგების და სამოქალაქო თანასწორობის საკითხებში სახელმწიფო მინისტრის აპარატი. ახალმა მთავრობამ განაგრძო 2009 წელს მიღებული კონცეფციით და სამოქმედო გეგმით გათვალისწინებული აქტივობების განხორციელება. კონცეფციის მოქმედების ვადის გასვლის შემდეგ კი მთავრობამ 2015 წელს მიიღო დადგენილება ტოლერანტობისა და სამოქალაქო ინტეგრაციის ეროვნული სტრატეგიის და ახალი ხუთწლიანი გეგმის მიღების შესახებ. დამტკიცებული სტრატეგიული დოკუმენტი ითვალისწინებს უფრო მეტ ინტერაქციას უმრავლესობასთან, რადგან სამოქალაქო ინტეგრაცია არის პროცესი, რომელშიც ჩართულია მთელი საზოგადოება, მისი თითოეული წევრი.

2000-იანი წლებიდან დღემდე მთავრობის მხრიდან უმცირესობების ინსტიტუციური მართვის პოლიტიკაში არაერთი ცვლილება განხორციელდა. სახეზე გვაქვს საკანონმდებლო და სამართლებრივ რეგულაციებში ასახული ინსტიტუციური მდგრადობისკენ და ეფექტურობისაკენ ორიენტირებული ტენდენცია და გამოკვეთილი სამთავრობო ხედვა.

3.2 ეთნიკურ უმცირესობათა სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა და ინფორმაციის ხელმისაწვდომობა

საქართველოს ეკონომიკურ ცხოვრებაში ეროვნული უმცირესობების მონაწილეობის ამსახველი მონაცემები არ გაგვაჩნია. ყველაზე წარმატებულ მსხვილ ბიზნესმენტთა შორის უმცირესობების წარმომადგენლები ცოტანი არიან. მაგრამ ეს არ ნიშნავს, რომ ეთნიკური უმცირესობის წარმომადგენლები ეკონომიური თვალსაზრისით უარესად ცხოვრობენ, ვიდრე ქართველები. სხვადასხვა სოციოლოგიური კვლევა გვაჩვენებს, რომ საქართველოს მთელ მოსახლეობას, ეროვნულობისაგან დამოუკიდებლად, პირველ რიგში ისეთი პრობლემები აწუხებს, როგორებიცაა: უმუშევრობა, შემოსავლების დაბალი დონე, სოციალური ინფრასტრუქტურის სისუსტე და ა.შ. ამ მხრივ ეთნიკურ ჯგუფებს შორის არსებითი განსხვავება ძნელად შეინიშნება. ნებისმიერ შემთხვევაში, ეთნიკური უმცირესობების პრობლემების სიმძიმის ცენტრი ეკონომიკის სიბრტყეში არ დევს, პრობლემის ბირთვი სამოქალაქო ინტეგრაციის საკითხი, ანუ საზოგადოებრივ და პოლიტიკურ ცხოვრებაში მონაწილეობაა.

საქართველოს სტატისტიკის დეპარტამენტის 2010-2014 წლების მონაცემებით სამცხე-ჯავახეთსა და ქვემო ქართლში ეკონომიკური საქმიანობის ბრუნვის ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი წარმოდგენილია დამმუშავებელი მრეწველობის, ვაჭრობის, ავტომობილების, საყოფაცხოვრებო ნაწარმისა და პირადი მოხმარების საგნების რემონტის სექტორში. მათი დასაქმების ძირითადი არეალი სკოლა, საბავშვო ბაღი და ადმინისტრაციული სტრუქტურებია, ასევე ვაჭრობა - ყიდთან თავიანთ ან სხვის ნაწარმს ბაზარში, მოსახლეობის მცირე ნაწილი ფლობს საკუთარ მაღაზიებს. რაც შეეხება დასაქმების სხვა სფეროებს - პოლიცია, ბანკები, კულტურულ-საგანმანათლებლო დაწესებულებები და საავამდყოფოები ძირითადად დედაქალაქიდან და საქართველოს სხვა რეგიონებიდან მიწვეული პერსონალი მუშაობს, რადგან მათ კარგი განათლება აქვთ და ქართული ენაც კარგად იციან. დასაქმების კიდევ ერთი ხელშემშლელი ფაქტორია ის, რომ რეგიონში შემოსული ინვესტორები თავიანთ პროექტებში ძირითადად თავიანთ კადრებს იყვანენ. სამწუხაროდ თავად რეგიონის მოსახლეობის კვალიფიკაციის დონეც არ შეესაბამება მოთხოვნებს და

გადამზადებას საჭიროებს - ადგილობრივები ტექნიკურ სპეციალობებს ძირითადად „კუსტარულად“, არაპროფესიული წესით ეუფლებიან.

სამცხე-ჯავახეთისა და ქვემო ქართლის სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემების სათავე რეგიონების ცენტრისგან იზოლირებაა - პოლიტიკურ სტრუქტურებში წარმომადგენლების არქონის გამო ცენტრში ადგილობრივების საჭიროებების შესახებ ნაკლები ინფორმაცია აქვთ. ეს ყველაფერი კი ხელს უშლის რეგიონების მცხოვრებლებს ფეხი აუწყოს სოფლის მეურნეობასა და წარმოებასთან დაკავშირებულ სიახლეებს. წარმოდგენილ რეგიონებში ძირითადად განვითარებულია ვაჭრობაზე ორიენტირებული მცირე და საშუალო ბიზნესი.

ინფორმაციაზე ხელმისაწვდომობის საკითხთან დაკავშირებით უნდა აღვნიშნოთ, რომ საქართველოში მცხოვრები ეროვნული უმცირესობების სამოქალაქო ინტეგრაციის პროცესში ჩართვის ხელშეწყობისთვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მათი ინფორმაციაზე ხელმისაწვდომობის უზრუნველყოფა. სატელევიზიო ინფორმაციას ისინი ძირითადად თავიანთი ისტორიული სამშობლოს, რუსული ან თურქული მედიასაშუალებებიდან იგებენ და ხშირად ბუნდოვანი წარმოდგენა აქვთ იმ ქვეყანაში მიმდინარე მოვლენებზე რომლის მოქალაქეებიც არიან. ისინი საერთაშორისო ამბების შესახებ უფრო უკეთ არიან ინფორმირებულები, ვიდრე საქართველოში მიმდინარე მოვლენებთან დაკავშირებით. ვინც ქართული ენა იცის მას მიუწვდება ხელი კიდევ საინფორმაციო საშუალებებზე და არც არის ინფორმაციის ვაკუუმში. ენის ცოდნა ეხმარება რეგიონის მკვიდრს გაეცნოს საქართველოს საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ცხოვრებას. საქართველოს მოქალაქეობა ავალდებულებს მათ წარმოდგენა ჰქონდეთ ქვეყანაში მიმდინარე პროცესებზე.

სახელმწიფო ენის ცოდნა, ქვეყანაში მიმდინარე პროცესების შესახებ ინფორმირებულობა, განათლება და ქვეყნის სხვა რეგიონებთან კავშირი საზოგადოებაში ინტეგრაციის გასაღებიცაა. არამარტო უმცირესობები იღებენ შეზღუდულ ინფორმაციას დანარჩენ საქართველოზე, არამედ საქართველოს სხვა რეგიონებსაც მწირი ინფორმაცია მიეწოდებათ აღნიშნულ რეგიონებში არსებული მდგომარეობის შესახებ. ამგვარ „ურთიერთგაუცხოებაში“ დიდი წვლილი მიუძღვის ეროვნულ მედიასაშუალებებს.

მიმდინარე საინფორმაციო ხელმისაწვდომობის პოლიტიკა საკმარისი არ არის, საჭიროა უმრავლესობასა და უმცირესობას შორის წარმოქმნილი საინფორმაციო უფსკრულის ამოვსება ერთმანეთთან აქტიური დიალოგის საფუძველზე. სახელმწიფო უწყებების ოფიციალური საინფორმაციო ვებ გვერდები უნდა ითარგმნოს ეროვნული უმცირესობებისთვის ხელმისაწვდომ ენებზე. ასევე სასურველია საზოგადოებრივ მაუწყებელში ეროვნულ უმცირესობათა წარმომადგენლების ხშირი მიწვევა და ღია დისკუსიების გამართვა, როგორც მათი რეგიონისათვის, ისე მთლიანად ქვეყნისათვის მნიშვნელოვან და პრობლემურ საკითხებზე.

3.3 განათლება და სახელმწიფო ენა

საქართველომ დამოუკიდებელი საგანმანათლებლო პოლიტიკის განხორციელება საკუთრივ დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ, მხოლოდ 1990-იანი წლებიდან დაიწყო. ხოლო 2003 წლის „ვარდების რევოლუციის“ შემდეგ მოსულმა ხელისუფლებამ განათლების რეფორმების კუთხით ბევრი ახალი ნაბიჯი გადადგა.

განათლების მიმართულებით რეფორმების თვალსაზრისით მნიშვნელოვანი პერიოდი იწყება 2006 წლიდან, როცა ხორციელდება სკოლების ოპტიმიზაცია. ეს პროცესი შეეხო მთელი ქვეყნის მასშტაბით საჯარო სკოლებს და შემცირდა როგორც ქართულენოვანი, ისე არაქართულენოვანი, ან ორსექტორიანი ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებები. სკოლები, რომლებიც მოსწავლეთა მცირერიცხოვნობით ხასიათდებოდა, შეაერთეს სხვა სკოლებთან. ოპტიმიზაციის შედეგად, 456 არაქართულენოვანი სკოლის რაოდენობა თავდაპირველად 408-მდე შემცირდა.

საქართველოში ზოგადი განათლების მიღება ქართულენოვანი სკოლების გარდა შესაძლებელია სომხურენოვან, აზერბაიჯანულენოვან და რუსულენოვან სკოლებსა და სექტორებში. 2020-2021 სასწავლო წლის მონაცემებით საქართველოში 200-ზე მეტი არაქართულენოვანი სკოლა და შერეული ენობრივი სექტორები ფუნქციონირებს. წარმოდგენილი მონაცემები არც თუ მცირეა საქართველოსთანა პატარა ქვეყნისთვის. თუმცა უმთავრეს პრობლემას წარმოადგენს ამ სკოლებში მოსწავლეებისთვის განათლების მიწოდების ხარისხი. არსებული მულტიეთნიკური გარემოს გათვალისწინებით, ქართველი

და არაქართველი მოსწავლეები ზოგადი განათლების მიღების და ხელმისაწვდომობის თვალსაზრისით, სხვადასხვა გამოწვევების წინაშე დგანან.

დემოკრატიული სახელმწიფოს მშენებლობის პროცესში აუცილებელია ქვეყნის თითოეული მოქალაქე თანაბარ პირობებში გრძნობდეს თავს. ქვეყნის საერთო კეთილდღეობისთვის საჭირო და სავალდებულოცაა უმცირესობების წარმომადგენლები ინტეგრირებულნი იყვნენ უმრავლესობასთან. საქართველოში ამ პრობლემებზე მუშაობისას თავდაპირველად გამოიკვეთა ინტერკულტურული განათლების ორი მიდგომა - უმცირესობათა უფლებების დაცვა და უმცირესობათა ინტეგრაციის ხელშეწყობა. თუმცა, ორივე პოსტულატის განხორციელებისას სამიზნე ჯგუფი მხოლოდ უმცირესობების წარმომადგენლები იყვნენ, რაც რეალურად სერიოზულ პრობლემას წარმოადგენს. ინტერკულტურული პოლიტიკის მიზნობრივი ჯგუფი უმცირესობებთან ერთად აუცილებლად უნდა იყვნენ უმრავლესობის წარმომადგენლები, რადგან შეუძლებელია უმცირესობების უფლებების დაცვა და მათი საზოგადოებაში ინტეგრაცია უმრავლესობის წარმომადგენელთა მრავალფეროვნების მიმართ მგრძობიანობის გაღვივების გარეშე. ასევე, ინტერკულტურული განათლების პოლიტიკის მიღმა არ უნდა დარჩნენ უმრავლესობაში მყოფი ქართველი მოსწავლეები, ამით სახელმწიფოც კარგავს შანსს იყოს წარმატებული ურთიერთდამოკიდებულ თანამედროვე საერთაშორისო სივრცეში. აქედან გამომდინარე, მნიშვნელოვანია ინტერკულტურული განათლების პოლიტიკის სამიზნე ყველა ინდივიდი გახდეს.

საქართველოს მოსახლეობის დაახლოებით 13%-სათვის ქართული ენა მშობლიურ ენას არ წარმოადგენს. განათლების ხელმისაწვდომობასთან მიმართებაში ყველაზე მნიშვნელოვან პრობლემას სწორედ ენობრივი ბარიერი ქმნის. უახლესი ისტორიიდან გამომდინარე საქართველოს საბჭოთა სოციალისტურ რესპუბლიკაში ქართული ენის ცოდნა ეროვნული უმცირესობებისთვის პრიორიტეტს არ წარმოადგენდა, რადგან რუსული ენა გამაერთიანებელი ენის ფუნქციას ასრულებდა უმრავლესობისა და უმცირესობათა ურთიერთობაში. ზოგადი განათლება უმცირესობათა ენებზეც იყო ხელმისაწვდომი. საბჭოთა კავშირის დაშლისას ეროვნული უმცირესობების ძირითადი ნაწილი ქართულს ძალიან დაბალ დონეზე, სწორედ ამ მიზეზების გამო ფლობდა. განსაკუთრებით ეს ეხებოდა

მათ, ვინც ცხოვრობდნენ ეროვნულ უმცირესობებით მჭიდროდ დასახლებულ რეგიონებში. შესაბამისად, ქართულის, როგორც სახელმწიფო ენის არცოდნა ხარისხიანი განათლებისა და ეფექტიანი ინტეგრაციის მთავარი ხელშემშლელი ფაქტორი იყო და რჩება დღემდე.

არაქართულენოვან სკოლებში აუცილებელია დროულად და ეფექტურად დაინერგოს ბილინგვური განათლების სისტემა. ორენოვანი განათლების ეს მოდელი სასწავლო პროცესში ორი ენის გამოყენების შესაძლებლობას ითვალისწინებს. წარმოდგენილი მიდგომა მშობლიური ენის შენარჩუნებასთან ერთად სახელმწიფო ენის შესწავლის შესაძლებლობას ქმნის. განათლების ასეთი ფორმა მოსწავლეს აძლევს შესაძლებლობას, ისე ფლობდეს სახელმწიფო და მშობლიურ ენებს, რომ ორივეზე შეეძლოს კომუნიკაცია და მათი პრაქტიკაში გამოყენება.

ხარისხიან განათლებაზე წვდომის თვალსაზრისით, სხვადასხვა გამოწვევის წინაშე დგანან არაქართულენოვანი სკოლის მოსწავლეები და ამ მხრივ განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია წვდომა საგანმანათლებლო რესურსებზე. კერძოდ, უმთავრესი პრობლემებია სახელმძღვანელოებისა და კვალიფიციური პედაგოგების საკითხი.

აღსანიშნავია, ასევე, აზერბაიჯანული და სომხური ენისა და ლიტერატურის სახელმძღვანელოების საკითხი. ბოლო 20 წელია, წიგნები მეზობელი ქვეყნებიდან შემოდის და ცხადია საქართველოს საგანმანათლებლო სისტემას არ შეესაბამება. ცალკე საკითხია რამდენად შესატყვისია აღნიშნული სახელმძღვანელოები საქართველოს სახელმწიფოებრივ ინტერესებთან.

სახალხო დამცველის 2019 წლის ანგარიშში ვკითხულობთ, რომ მულტილინგვური (ბილინგვური) სწავლების მოდელზე საუბარი საქართველოს განათლების სისტემაში ბოლო ათწლეულია მიმდინარეობს. თუმცა გაწეული ძალისხმევის მიუხედავად, კვლავ მნიშვნელოვან პრობლემად რჩება ორენოვანი სახელმძღვანელოები, ეფექტიანი სწავლების მოდელის შემუშავება, სასკოლო სახელმძღვანელოების შექმნა და მულტილინგვური უნარების პედაგოგთა მომზადება.

სახელმძღვანელოებთან ერთად არაქართულენოვან სკოლებში მწვავე პრობლემად დგას კვალიფიციური მასწავლებლების საკითხი. პრობლემა კომპლექსურია და ჯეროვან რეაგირებას მოითხოვს სახელმწიფოსა და შესაბამისი უწყებების მხრიდან.

დღევანდელი საგანმანათლებლო სისტემები გვაძლევს, ერთი მხრივ, არაქართულენოვანი სკოლების მოსწავლეებს, რომლებიც სრულად არ არიან ინტეგრირებულნი სახელმწიფოს საზოგადოებრივ, პოლიტიკურ თუ კულტურულ ცხოვრებაში და მეორე მხრივ, ქართულენოვანი სკოლის კურსდამთავრებულებს, რომლებიც მზად არ არიან იცხოვრონ მულტიკულტურულ გარემოში და არ იჩენენ ტოლერანტობას განსხვავებული კულტურული ჯგუფების წარმომადგენელთა მიმართ. ვფიქრობთ, ზოგადი ხასიათის პრობლემის დასაძლევად მნიშვნელოვანი ნაბიჯი იქნება არაქართულენოვანი სკოლების რეფორმა და მათი ქართულ საგანმანათლებლო სისტემაში სრული ინტეგრაცია.

მრავალფეროვანი სასწავლო გარემო და ინტერკულტურული განათლების ასპექტები ასახულია განათლების სფეროს სახელმწიფო პოლიტიკის ყველა მნიშვნელოვან დოკუმენტში. მაგრამ არსებული მრავალფეროვნება უფრო ღრმა გაანალიზებას მოითხოვს. აგრეთვე, აუცილებელია იმ პრობლემების წარმოჩენა, რომლებიც თავს იჩენს, როცა საქმე დეკლარირებული ინტერკულტურული განათლების პოლიტიკის საკითხების პრაქტიკაში რეალიზაციაზე მიდგება.

ნებისმიერ საზოგადოებაში, სწორად წარმართული საგანმანათლებლო პროცესების წყალობით შესაძლებელია ისეთი სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბება, სადაც სოციუმის ყველა წევრი პატივს სცემს ერთმანეთს, ერთმანეთის კულტურას, რელიგიას თუ სხვა ღირებულებებს და ერთად აშენებენ ქვეყნის უკეთეს მომავალს. საქართველო ხომ მისი ყველა მოქალაქის სამშობლოა, სამშობლოს სიყვარული კი ნამდვილი სიყვარული უნდა იყოს და არავითარ შემთხვევაში ფსევდო და ყალბი. საგანმანათლებლო სისტემამ უნდა შეძლოს ამგვარი დამოკიდებულების გაღვივება ყველა მოსწავლეში, რადგან ყოველივე ადამიანურს პიროვნების განვითარების ადრეულ სტადიაზევე ეყრება საფუძველი. მართალია, მთავარ მიზნამდე მისასვლელი გზა შორია, მაგრამ მთავარია მოძრაობა დასახული მიზნისკენ, თუნდაც ნელი სვლით, მაგრამ უწყვეტად. უმთავრესი იარაღი კი ამ გზაზე მოძრაობაში განათლებაა.

დასკვნები

ქართული სახელმწიფოსთვის სიახლე არ არის მრავალეთნიკურობა. აქ დამკვიდრებულ ეთნიკურ უმცირესობათა საბაზისო უფლებები არასოდეს არ იზღუდებოდა, ამ თვალსაზრისით აღსანიშნავია დავით აღმაშენებლის ცნობილი გადაწყვეტილება - თბილისის არაქართველ მოსახლეობასთან დაკავშირებით. საქართველოში ისტორიულად არც ეთნიკური ნიშნით დევნას ჰქონდა ადგილი. პირიქით, ზოგჯერ საკუთარი სამშობლოდან დევნილი ეთნიკური ჯგუფები საქართველოში პოულობდნენ თავშესაფარს. არაქართული ეთნიკური ჯგუფებიც, თავის მხრივ, ფლობდნენ სახელმწიფო ენას და შეეძლოთ შეენარჩუნებინათ საკუთარი ენა, რელიგია, კულტურა და ტრადიციები. ქართველი ერი განსხვავებული ჯგუფების მიმართ თავისი შემწყნარებლური ხასიათით ოდითგანვე გამოირჩეოდა. XX საუკუნეში ეთნიკურ ნიადაგზე წარმოშობილი დესტაბილიზაცია განზრახ პროვოცირებული საბჭოთა პოლიტიკის „წყალობით“ მივიღეთ.

საბჭოთა კავშირი, რომელიც ურთიერთგანსხვავებულ ერთა უზარმაზარ „ერთობას“ წარმოადგენდა - „თავისუფალ ერთა მძლე კავშირი ძმური“ - ფსევდო ინტერნაციონალიზმის ხანად შეიძლება შეფასდეს, სადაც შეგნებულად იყო მიჩქმალული ეთნიკური ხასიათის პრობლემები. სწორედ ამიტომ, სსრკ-ს რღვევის პროცესში, მთელი ძალით იფეთქა ეთნიკურმა ნაციონალიზმმა და საბჭოთა ეპოქის დასაწყისში შეგნებულად ჩადებული ეთნიკური „ნაღმები“ ერთბაშად ამოქმედდა.

საქართველო რთული თანმხლები პროცესებით, საბჭოთა ეპოქაში თითქმის 70 წელი იმყოფებოდა. ქვეყნის უახლეს ისტორიაში XX საუკუნის 80-იან წლებში წინააღმდეგობებით აღსავსე პროცესები მიმდინარეობდა, რომელშიც ჩართული იყო ქართული საზოგადოების თითქმის ყველა ფენა. 1990 წლის 28 ოქტომბრის არჩევნებითა და 1991 წლის 9 აპრილს დამოუკიდებლობის გამოცხადებით, საქართველოს ისტორიაში ახალი ეტაპი იწყება.

საბჭოთა საქართველოში ეთნიკური საკითხები ნაკლებად აქტუალური იყო. ფორმით ფედერაციულ, მაგრამ შინაარსით უნიტარულ სახელმწიფოში ერთაშორის ურთიერთობის საკითხები ცენტრის ინტერესების შესაბამისად, ხშირად ძალისმიერი მეთოდების დემონსტრირებით წყდებოდა. ასეთმა პოლიტიკამ შექმნა და დააკონსერვა არაერთი სუბიექტური თუ ობიექტური პრობლემა, რომლებმაც დამოუკიდებლობის მოპოვების

შემდეგ ჩვენი ქვეყანა ახალი გამოწვევების წინაშე დააყენა, რომელთა შორის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი იყო მრავალეთნიკურ სახელმწიფოში მშვიდობიანი ურთიერთობების შენარჩუნება. პოსტსაბჭოთა პერიოდში ძველი სამოქალაქო იდენტობის - საბჭოთა კავშირის მოქალაქის ჩანაცვლება აუცილებელი იყო ახალი სამოქალაქო იდენტობით - საქართველოს რესპუბლიკის მოქალაქე, რაც სრულიად ახალ მიდგომებს და გააზრებული პოლიტიკის განხორციელებას მოითხოვდა.

ეთნიკურ უმცირესობათა მიმართ განხვავებული დამოკიდებულება შეინიშნება პოსტსაბჭოთა საქართველოს სხვადასხვა ხელისუფლებათა პერიოდში. ზვიად გამსახურდიას სახელმწიფოს სათავეში ყოფნის დროს ქართულმა ნაციონალურმა პროექტმა გარკვეული ტრანსფორმაცია განიცადა და სამოქალაქო მახასიათებლები შეიძინა. შევარდნაძის ე.წ. „სტაბილურობის“ ეპოქა ეთნიკური უმცირესობების მიმართ უფრო ფასადური ხასიათის იყო ვიდრე კომპლექსური და საქმით რეალური. შევარდნაძის ხელისუფლების პერიოდში ე.წ. პოლიტიკურ ნაკრძალებად გადაიქცა სამცხე-ჯავახეთი და ქვემო ქართლი.

საქართველოში თანდათან ეთნიკური ნაციონალიზმი გადავიდა სამოქალაქო ნაციონალიზმის რელსებზე - მიღებულ იქნა კანონი მოქალაქეობის შესახებ, საქართველოს კონსტიტუციაში გაკეთდა ჩანაწერები ეთნიკურ უმცირესობათა შესახებ, ეროვნულობის გრაფა ამოღებულ იქნა პირადობის დამადასტურებელი მოწმობიდან, რაც აშკარად ინკლუზიური ხასიათის გამოვლინებაა ეთნიკურ უმცირესობებთან მიმართებაში.

საქართველოში ეთნიკურ ნიადაგზე წარმოშობილ კონფლიქტებს აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის ავტონომიურ ერთეულებში ადამიანური მსხვერპლი, იძულებით გადაადგილებულთა დიდი ნაკადი და ტერიტორიული დანაკარები მოჰყვა. აფხაზეთისა და ოსების გარდა საქართველოში მცხოვრებ სხვა ეთნიკურ უმცირესობებთან შეიარაღებულ დაპირისპირებას არ ჰქონია ადგილი, თუმცა ერთ სახელმწიფოში მცხოვრები განსხვავებული კულტურების მატარებელი ადამიანების ურთიერთგაუცხოება დღემდე თვალშისაცემია. გასული საუკუნის ეთნოკონფლიქტების გათვალისწინებით აუცილებელია ამ გაუცხოებისა და გახლეჩილობის აღმოფხვრა. აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ საქართველოს სხვადასხვა რეგიონში ორივე ეთნოსის - აფხაზეთისა და ოსების წარმომადგენლები

მშვიდობიანად თანაცხოვრობენ ქართველებთან, რაც სამომავლოდ ამ ხალხებს შორის პრობლემების მშვიდობიანი მოგვარების იმედს იძლევა.

ქვეყნის სტაბილურობისა და მდგრადი განვითარებისთვის აუცილებელია, რომ ერთ სახელმწიფოში მცხოვრები სხვადასხვა კულტურები ერთმანეთს ნდობითა და პატივისცემით ეპყრობოდნენ. საქართველოს, როგორც მოწესრიგებული პოლიტიკური ორგანიზმის და დემოკრატიული სახელმწიფოს თანამედროვე ცივილიზაციასთან ზიარების გასაღები უპირველესად ქვეყნის ტერიტორიულ მთლიანობაშია. იმისთვის, რომ საქართველოს მთლიანობა და განუყოფლობა კვლავ იქნას მიღწეული, საჭიროა მშვიდობიანი დიალოგის დაწყება მხარეებს შორის და სწავლა თანაარსებობის ისეთი ფორმისა, რომელშიც კონფლიქტში მონაწილეები თანხმდებიან აღიარონ მეორე მხარის მოთხოვნა, საკუთარი საბაზისო ინტერესების დათმობის გარეშე. მართალია, კონფლიქტის წყარო მარტივად არ აღმოიფხვრება, მაგრამ აგრესია, რომელიც კონფლიქტის ესკალაციას უწყობს ხელს შესუსტდება. ეტაპობრივად ჩაეყრება საფუძველი დაყოფილი საზოგადოების გაერთიანებას. გაყინული კონფლიქტების არსებობა და მომავლის გაურკვეველობა უაღრესად მძიმე მდგომარეობაში აყენებს საქართველოს სახელმწიფოს და ეს საკითხები ჯაჭვურ რეაქციაშია ერთმანეთთან.

ერთი შეხედვითაც კარგად ჩანს, რომ საქართველოში მცხოვრები ეთნიკური უმცირესობები და განსაკუთრებულად ისინი, რომლებიც მჭიდროდ ცხოვრობენ ერთად, ვერ განიცდიან სახელმწიფოსთან სოციალურ, პოლიტიკურ და ეკონომიკურ იდენტობას. მათი უმეტესობა იზოლირებულია ქართული საზოგადოებისაგან. სხვადასხვა მიზეზთა შორის წამყვანია ენობრივი ბარიერი. საბჭოთა პერიოდის კომუნიკაციის გამაერთიანებელმა რუსულმა ენამ ბოლო წლების განმავლობაში მნიშვნელოვნად დაკარგა პოზიციები, ხოლო სახელმწიფო ენა უმცირესობებმა არ იციან. აქედან გამომდინარე, ეთნიკური უმცირესობები ქვეყანაში მიმდინარე სოციალურ, პოლიტიკურ და ეკონომიკურ პროცესებზე სრულყოფილად ინფორმირებულები არ არიან. თვით უმაღლეს საკანონმდებლო ორგანოშიც ეთნიკური უმცირესობების წარმომადგენლის ყოფნას ფორმალური ხასიათი აქვს. სუსტი პოლიტიკური ჩართულობის კიდევ ერთი განმაპირობებელი ფაქტორია პოლიტიკური პარტიების პასიურობა. თავიანთ პარტიულ პროგრამებში ეთნიკური

უმცირესობებისათვის მნიშვნელოვან საკითხებს ზედაპირულად განიხილავენ ან ყურადღებას საერთოდ არ უთმობენ.

მართალია, ეთნიკური ჯგუფები ქვეყნის მთლიანი მოსახლეობის უმცირესობას შეადგენენ თუმცა ზოგიერთ რეგიონებში ისინი მონოკულტურულ გარემოს ქმნიან და ადგილობრივი თვითმმართველობის წარმომადგენლობით ორგანოებში უმრავლესობასაც შეადგენენ. ქართული სახელმწიფოს ისტორიულ რეგიონებში მსგავსი შემთხვევები ცალსახად ყურადსაღებია. საჭიროა ინტეგრაციული პროცესების ისე წარმართვა, რომ უმრავლესობისა და უმცირესობების ინტერესები იყოს გათვალისწინებული და დაცული. საქართველოში მცხოვრები სომხები და აზერბაიჯანელები, ზოგადად ქართული სახელმწიფოებრიობის იდეისაგან გაუცხოებულები არ არიან და საქართველოს თავიანთ პოლიტიკურ სამშობლოდ მიიჩნევენ. მდგრადი დემოკრატიული გარემოს შექმნა და ინსტიტუციური განვითარება ერთ-ერთი მთავარი გამოწვევაა საქართველოსთვის. რადგან სწორედ დემოკრატიას შეუძლია წარმოშვას მოქალაქეებს შორის რწმენა და მზაობა საერთო თანაცხოვრებისა, რომელშიც მეტ-ნაკლებად თითოეული ინდივიდის ინტერესები იქნება გათვალისწინებული. მხოლოდ დემოკრატიას შეუძლია მშვიდობასა და თანასწორობაზე დამყარებული საერთო სივრცის შექმნა ქვეყანაში.

საქართველოს სხვადასხვა რეგიონში მცხოვრებ ეთნიკურ ჯგუფებში განსხვავებულია სამოქალაქო ინტეგრაციის ხარისხი. სამოქალაქო იდენტობის განცდა ძლიერია ქალაქებში მცხოვრებ ეთნიკურ ჯგუფებში, რომლებიც უფრო აქტიურად არიან ჩართული სხვა თანამოქალაქეებთან ურთიერთობაში და არ აქვთ იზოლირებული ცხოვრების წესი. ეთნიკური ჯგუფების იმ ნაწილში, რომლებიც ფლობენ სახელმწიფო ენას სამოქალაქო იდენტობის განცდა უფრო მაღალია და შესაბამისად მათ აქვთ საშუალება ამ ენაზე მიიღონ განათლება და ინფორმაცია. ინტეგრაციული პროცესების გასაუმჯობესებლად უპირველესი ხელშემწყობი წინაპირობაა სწორად წარმართული სახელმწიფო რეფორმები დაწყებული საგანმანათლებლო სისტემით და ინფრასტრუქტურულით დამთავრებული. საქართველო, როგორც სახელმწიფო, თანაბრად უნდა ზრუნავდეს თითოეულ მოქალაქეზე. ამ მიმართებით ერთ-ერთ უპირველეს გამოწვევად კვლავ რჩება სახელმწიფო ენის დაუფლებისა და გამოყენების საკითხი.

ვფიქრობთ, აუცილებელია აქტიური დიალოგი ქართველ უმრავლესობასა და ეროვნულ უმცირესობებს შორის, რადგან ორივე მხარემ მკაფიოდ უნდა გააცნობიეროს რომ უმრავლესობა და უმცირესობა ერთად ქმნიან მტკიცე და ძლიერ საზოგადოებას, რომ ისინი ერთი ქვეყნის წარმომადგენლები არიან. სამოქალაქო ინტეგრაციის პოლიტიკის გაუმჯობესება სწორედ მათ ერთმანეთთან დიალოგს, ერთმანეთის პრობლემებზე საუბარს გულისხმობს.

აუცილებლად გასათვალისწინებელია, რომ ძალიან დიდი გამოწვევების წინაშე ჩვენი ქვეყანა. ვცხოვრობთ ურთულეს გეოპოლიტიკურ რეგიონში, აღსადგენი გვაქვს სახელმწიფოს ტერიტორიული მთლიანობა, გლობალიზაციის პროცესი უდავოდ საფრთხის შემცველია ჩვენისთანა მცირერიცხოვანი ერისთვის. ასეთი მასშტაბური პრობლემების მოგვარება დროის მცირე მონაკვეთში შეუძლებელია. საერთოდ, ასეთი ხარისხის პრობლემათა გამკლავება მხოლოდ განათლებულ და კონსოლიდირებულ საზოგადოებას ხელეწიფება. ხანგრძლივი დროის განმავლობაში ეროვნული უმცირესობები იზოლირებულნი იყვნენ საქართველოს სახელმწიფოებრივი და საზოგადოებრივი პროცესებისგან. სახელმწიფომ ბოლო წლებში ბევრი ახალი პროექტი შეიმუშავა ეთნიკური უმცირესობების ინტეგრაციისა და მულტიკულტურული საზოგადოების გაძლიერების კუთხით. მიღწეულია მნიშვნელოვანი შედეგები, მაგრამ ეს მაინც არაა საკმარისი. სასურველია ამ მიმართულებით საკანონმდებლო ბაზის უწყვეტი სრულყოფა, განსაკუთრებით კი მეტი ეფექტიანობა როცა საქმე უკვე დეკლარირებული დოკუმენტების რეალობაში განხორციელებას ეხება.

მარიამ ცეცხლაძის

მიერ გამოქვეყნებული სამეცნიერო ნაშრომები:

1. „ბათუმი, როგორც მულტიკულტურული ქალაქი“ - საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრო - ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი ნიკო ბერძენიშვილის ინსტიტუტი - კონფერენცია - „ბათუმი - წარსული და თანამედროვეობა“ 2021 წლის 27-28 მაისი.
2. „ეთნიკურ უმცირესობათა საქართველოში მოხვედრის წანამძღვრები“ - დასაბეჭდად ჩაშვებულია საერთაშორისო სამეცნიერო ონლაინ კონფერენციის მასალებში - „მუზეუმი და გლობალიზაცია“ 2021 წლის 5-7 ნოემბერი.
3. „საქართველოში მცხოვრები ეთნიკური უმცირესობების განათლების პრობლემა“ - დასაბეჭდად ჩაშვებულია საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკულ ჟურნალში „ცხოვრება და კანონი“.

LEPL - Batumi Shota Rustaveli State University

Faculty of Humanities

Department of History, Archeology and Ethnology

With the right of manuscript

Mariam Tsetskhladze

**The role of ethnic minorities in the socio-political life
of post-Soviet Georgia**

Specialty: History of Georgia

Academic degree of Doctor of History

To submit a dissertation

A n n o t a t i o n

Batumi - 2022

The defense of the dissertation will take place on **January 31, 2022 at 17:00 p.m.** the meeting of the Dissertation Council of the Faculty of Humanities of Batumi Shota Rustaveli State University.

Address: Batumi Shota Rustaveli State University, Ninoshvili Street N35, Auditorium N37.

The dissertation can be found at the library of Batumi Shota Rustaveli State University and on the website of the same university (www.bsu.edu.ge).

The dissertation is performed in the Department of History, Archeology and Ethnology of the Faculty of Humanities of Batumi Shota Rustaveli State University.

Scientific Supervisor:

Jemal Karalidze - Professor of Batumi Shota Rustaveli State University

Evaluators:

Irakli Baramidze - Associate Professor of Batumi Shota Rustaveli State University

Tamaz Putkaradze - Associate Professor of Batumi Shota Rustaveli State University

Sulkhan Kuprashvili - Professor of Akaki Tsereteli State University

Secretary of the Dissertation Board:

Maia Kikvadze - Professor of Batumi Shota Rustaveli State University

General description of the dissertation

Introduction

Actuality of research subject: Georgia is a multicultural state, where different ethnic and religious groups have been able to live peacefully side by side for centuries. Ethnic conflicts at the end of the last century can rightly be considered as political events provoked by external forces. Although there have been no armed conflicts in Georgia with ethnic groups other than Abkhazians and Ossetians, the full and peaceful integration of densely populated ethnic minority groups into Georgian society remains a major challenge for the modern Georgian state. This is where the urgency of the research topic comes from. Developments in post-Soviet Georgia have necessitated a comprehensive study of ethnic minority issues rather than just their historical context.

Since the 1990s, the Georgian government has not or cannot pursue a necessary and appropriate policy towards ethnic minorities. It is necessary to respond in regions where a large number of ethnic non-Georgians are established. The existence of such compact settlements in border regions requires special attention. The close settlement of ethnic minorities may be a precondition for unification with the ethnic homeland, the formation of separatist political sentiments and the formation of relevant political movements. Such regions are often seen as hotbeds of potential conflict. We are talking only about the possibilities of deliberate incitement of conflicts and not about the really expected inevitability.

It is true that no one denies the special importance of this topic, but it is clear that there is not enough public debate and debate on it. Public attitudes and political interests towards the issue are not always adequate, which also significantly determines the urgency of the research. Such attitudes and less interest in ethnic minorities may stem from the sensitivity of the issue, as the experience of the ethno-territorial conflicts of the 1990s and the devastating consequences of those conflicts are still apparent. It is for these reasons that the majority treats the issue of ethnic minorities with a kind of trepidation, reluctance and caution. It should also be noted, however, that in recent years interest in the issue of ethnic minorities and civic integration has been gradually increasing.

Aims and objectives of the research: to present the role of ethnic minorities in the history of the Georgian state - in the Soviet and post-Soviet period; To what extent the state promotes the

integration of ethnic minorities in Georgian society; What role can ethnic minorities play in the modern Georgian state; How coherent are the integration measures taken by the authorities and whether they have the appropriate effect; What commitments has Georgia made to the international community to protect the rights of ethnic minorities; To what extent is Georgian legislation in line with its obligations under international agreements;

Research Methods: The following research methods are used in the paper - the method of document analysis, which helped us to obtain information from documentary sources. These were archival materials, legislative acts, articles in magazines and newspapers, or television stories. This method of research allows us to analyze the role of national minorities in a period of interest to us. Comparative-historical method, using this method we saw how the national minorities had to live in Soviet Georgia, what was the difference between the main ethnic group. We also saw the socio-political role of ethnic minorities then and now. What privileges do you enjoy or what are your limitations now or sooner. Using the statistical method, we were able to see accurate data in numbers. Based on the grouping, analysis and synthesis of information obtained using different methods, we are able to make relevant conclusions. The method of summarizing and analyzing helped us to see how well the country is fulfilling its obligations under the law in practice. The analysis of recent ministries working on relevant issues during the research also provided us with interesting information.

Scientific novelty and practical significance of the research: Consolidation of Georgian society and integration of different groups into a unified state body requires reliance on a well-thought-out, scientifically substantiated program of ethnic state policy, which is impossible without a well-designed and pagan state policy. The formation of civil society is an important challenge for today's Georgia. Georgian society is somehow afraid to raise dormant issues on its own initiative, but neither can it be hoped that these problems will be solved by themselves. Ethnic issues are sensitive and dangerous, however when there are minority groups clearly isolated from the country's civic life it is expected that this will sooner or later raise problems. Comprehensive research on ethnic minorities is a novelty for Georgia, the need for such research and in-depth scientific analysis has only been on

the agenda in the last decade. The presented paper will have practical significance as well, as the issue is topical and interesting for both specialists in the field and the general public.

History of the study of the issue: The issue of ethnic minorities is undoubtedly a new reality for the Georgian state and, consequently, deep academic and scientific literature is not so abundant. Recently, however, there has been interest in this issue - articles on various issues are published, dissertations are being developed. Ethnic isolation and civil strife exist in Georgia today in the case of large ethnic groups - Azerbaijanis and Armenians - and this has been reported in various scientific publications. Requires observation and active study The sad reality is that ethnic minorities living in Georgia have a vague idea of current events in the country of which they are citizens.

The implications of the arrival of ethnic minorities in Georgia have been thoroughly and thoroughly studied. Also, academic information is available on the events of the 90s of the XX century, what was the socio-political situation in the country at the dawn of Georgia's independence, how ethnic nationalism was formed towards civic nationalism, what was the attitude of the authorities towards ethnic minorities.

Regarding our research problem, we can single out the following works: Vakhtang Jaoshvili, published in 1984 - „Georgian population in the XVIII-XX centuries“ - which thoroughly studies the dynamics of the Georgian population over the past two centuries, describes in detail the ethnic map of Georgia. We are interested in interesting information, Professor Roland Topchishvili's monograph „Ethnography of the Caucasian Peoples“ published in 2007. The book is intended for a wide range of readers who are interested in the ethnic history and ethnic culture (existence, traditions, customs) of the Caucasian peoples; Ethnic diversity and civic integration in Georgia have been studied with deep expert views by Gia Nodia and Davit Zurabishvili in the 2003 collection of the Center for Peace Democracy and Development - „One community, many ethnicities“. Numerous scholarly publications are available on the events of the 1990s, governance systems, and the transformation from ethnic to civic nationalism.

Approval of the paper: The study was successfully approved by the BSU Department of History, Archeology and Ethnology on July 28, 2021. A separate part of the paper was published in the form of articles in scientific journals.

Structure of the paper: The work includes an introduction, three main chapters, nine subsections, conclusions and a bibliography.

Chapter I

Georgia and Ethnic Diversity

1.1 Leaders of ethnic minorities entering Georgia

Each ethnic group living in Georgia has a native language, religion, traditions, historical memory and identical characteristics that are unique to their cultural unity. Representatives of different ethnicities have lived and worked in Georgia for centuries for various reasons. All of them have some historical experience of coexistence with the Georgian ethnic group in one state.

Significant changes in the demographic map of Georgia took place in the XIX-XX centuries. Large-scale and compact settlements of different ethnic groups have been going on in the country for years. The process intensified in the 19th century after Georgia became part of the Russian Empire and became particularly intense in the 20th century under Soviet rule.

In 1801, the Russian Empire annexed Georgia. The Russian authorities have been deliberately trying to ethnically and spiritually displace the Georgian people by permanently resettling people of different ethnicities in different parts of Georgia. After 1801, the name of the country „Georgia“ was no longer officially mentioned. In 1811 the autocephaly of the Georgian Church was abolished and worship in the Georgian language was banned, the Georgian Orthodox Church became part of the Russian Orthodox Church. Georgian language was expelled from schools, Georgian Muslims were declared non-Georgians.

Georgians are considered to be the autochthonous population of Georgia. Archaeological material excavated on the territory of the country confirms the local culture of continuous development since ancient times.

Abkhazians in Georgia - Differences of opinion regarding the settlement of Abkhazians on the territory of Georgia are still a topical issue. Some scholars believe that we are dealing with an ethnic group of non-local origin from the North Caucasus, who oppressed the local population and occupied the territory of Abkhazia. According to the second group, Abkhazians are as much a part

of the Georgian ethnos as Georgians from Kartli, Kakheti, and other parts of the world. However, there is still the opinion that Abkhazians are the aboriginal population of Abkhazia.

Ossetians in Georgia - According to all historical documents, Ossetians have settled in Georgia from the North Caucasus. Ossetian settlements in the territory of historical Dvaleti date back to the XV century, which over time (XVI-XVII centuries) was followed by the assimilation of the local Georgian tribe - Dvalebi. After that, Ossetians started settling in Shida Kartli. Due to their constant attacks, the mountaineers of Kartli left the villages and went to Bari, where the population was reduced due to enemy invasions. As for the territory of present-day Georgia, Ossetian settlements appear here in the 17th century. On the southern slopes of the Caucasus Mountains, particularly in mountainous Kartli (XVII-XVIII centuries) as the weakened country in this period could no longer control the entrances from the North Caucasus - Kasr Gate and Dariali.

Azerbaijanis in Georgia - The history of the settlement of Azerbaijanis in Georgia begins at the beginning of the XVII century, when Shah Abbas I asked for a gift from King George of Kartli, and in return he appointed several villages in Iran and 300 tumans. The Shah established the Lore Khanate on the „gifted“ land, where he settled the Muslim tribes of Borchalo. Shah Abbas pursued a similar policy in Kartli in Kakheti. He demanded Alexander II of Kakenis and began to settle the nomads. The locals fled and were deported to Iran, while the Tsakhureli began to settle in the Kakeniseli kingdom.

Armenians in Georgia - Armenia has been Georgia's southern neighbor since ancient times, and therefore the invaders from the south first entered Armenia, making Georgia a natural refuge for Armenians. It is quite natural that they settled especially in the area bordering Armenia and where free housing was available, in particular in Kvemo-Kartli. Armenian refugees who entered the territory of Georgia often stayed here and became subjects of the Georgian state or states. The settlement of Armenians was facilitated by the Georgian authorities, especially in cities, including Tbilisi, where the abundance of Armenian merchants and craftsmen was important to the country's economy.

According to the 2014 census, 86.8% of the population of Georgia is Georgian, followed by the Azerbaijani population - 6.3%, and the Armenian national minority - 4.5% of the population. As

mentioned above, the rest of the ethnic minorities are relatively small and do not live compactly. They are mainly dispersed and highly integrated and adapted in Georgian society, unlike the densely populated minorities.

1.2 The situation of ethnic minorities in the Soviet and post-Soviet periods

The demographic picture of the country naturally undergoes a constant transformation over the years, which is reflected even in the ethnic composition of the population. If we look at the statistics of the General Population Census, we will see that according to the 1989 census, when Georgia was part of the Soviet Union, 30% of the country's population was ethnically non-Georgian. Developments in the country since independence have led to a mass exodus of ethnic minorities from the country. The reduction of their share is also connected with the withdrawal of these autonomous units from the jurisdiction of Georgia as a result of the hostilities in the regions of Abkhazia and Tskhinvali.

According to the 2002 census, ethnic minorities made up 16% of the total population and this does not in itself take into account the population living in the occupied territories. According to the latest 2014 census, 13.2% of the total population of Georgia belongs to ethnic minorities. Georgia is a multi-ethnic country, both historically and modernly. In the post-communist stage, such ethno-cultural diversity has become a common problem for him, and it can be said that the main challenge has been to democratize and build an independent state.

The Soviet Union, which was a huge conglomerate of different nations and ethno-cultural groups, was able to regulate such diversity within its own borders. It seemed to implement the ideals of coexistence of a „multicultural society“ in modern language.

There were specific approaches to the issue of ethnic minorities in the Soviet Union. The political principle of territorial division was established. Different ethnic groups received different degrees of political status in their area of Autonomous constituency or autonomous republic, hence the problems between the ethnic groups were within a certain framework. There were three autonomous units on the territory of Georgia: the Autonomous Republics of Abkhazia and Adjara

and the district of South Ossetia. The autonomy of Abkhazia and Ossetia was based on ethnicity, while the autonomy of Adjara was based on religion and politics.

Ethnic issues in Soviet Georgia were less relevant or deliberately concealed by the central government. Soviet identity was an indicator of some stability in the relations of the ethnic groups living in it and reduced conflicts between the peoples of the Soviet Union. The collapse of the Soviet Union, the so-called. After the breaking of the Iron Curtain and the opening of the borders, there was an intense outflow of ethnic minorities from Georgia. The country will be left en masse by the Greeks, the Jews, the Russians who fled to their homeland.

Since gaining independence, Georgia has faced new challenges, one of the most important of which was to maintain peaceful relations between ethnic groups in a multi-ethnic state. In the post-Soviet period, it was necessary to replace the old civic identity - a citizen of the Soviet Union - with a new civic identity - a citizen of the Republic of Georgia, which required completely new approaches. It became clear that there were different views on this issue among the ethnic groups living in Georgia. Various problems between ethnic groups have emerged in the country. It turned out that despite many years of centuries of peaceful coexistence, ethnic groups living in Georgia had a weak idea of each other's culture, traditions, history (both their own in general and the history of settling in Georgia in particular). This was of secondary importance during the existence of the Soviet state, but in the new circumstances, in the context of Moscow's deliberate, destructive steps in the struggle for the restoration of Georgia's independence (especially after the restoration of independence), created an atmosphere of alienation and tension between ethnic groups.

To curb the growing national movement in the Allied republics, the Kremlin has pursued a policy of encouraging separatist tendencies among ethnic groups living in those republics. As a result of such a policy of the Soviet government in the 90s of the XX century, separatist movements began with the support of the latter in the autonomous territories of Georgia (Abkhaz ASSR, South Ossetia), That is, accordingly, Abkhazia and Shida Kartli, which border the Russian Federation.

In the early 1990s, the Georgian government failed to pursue an integration policy. Ethnic clashes in the regions of Georgia escalated into armed conflicts, as a result of which Georgia lost control of Abkhazia and the Tskhinvali region.

1.3 The history of diverse Batumi

In the XIX century, a small city created under the influence of the oil industry - Batumi, magnetically attracted people from different parts of Georgia, as well as from different countries of the world. It gradually became a meeting place of cultures and religions. The history of multicultural and diverse Batumi dates back to antiquity, but a new phase of history begins for Batumi after the end of the war between Russia and the then Ottoman Empire in 1877-1878 and the return of Batumi to its historical homeland by the Treaty of San Stefano.

At the Congress of Berlin, where the San Stefano peace treaty was to be revised at the insistence of England, Batumi was declared „Porto-Franco“, which meant granting the city the status of an open port, where duty-free, free trade and economic relations were allowed to any country. The status of „Porto-Franco“ has undoubtedly brought some good to Batumi. However, unfortunately, shortcomings were identified, which facilitated the intensive relocation of the Georgian muslim population to the Ottoman Empire - Muhajiroba. Developments in Batumi and Adjara, administrative or political changes, abolition of „Porto-Franco“ In 1886, the Batumi district was abolished and became part of the Kutaisi province, the introduction of municipal self-government in Batumi on April 28, 1888, It also contributed to the ongoing ethnic change in the city.

Unfortunately, there were very few ethnic Georgians in 19th century Batumi. In parallel with the rapid pace of trade and industrial development of Batumi, the population of the city was growing, the social and ethnic composition of the society was changing. Batumi has gradually become an international city.

The solemn opening of the Batumi city self-government took place on October 1, 1888, and this is where the Georgian spirit in Batumi begins. The introduction of city self-government in Batumi was undoubtedly an event of great importance, which had a serious impact on the development of public and political life of the whole city (and not only Batumi). From the 80s of the XIX century, forces imbued with national spirit gathered in Batumi, the goal of which was to turn Batumi into a Georgian city.

As a result of the progressive self-government and purposeful use of the city's revenues, before the First World War, Batumi took on the appearance of a European city. After the Soviet Union, Adjara was granted religiously autonomous status by a far-reaching Russian plan. The era of Soviet socialism was not particularly significant for Batumi. Like other peoples living in the Soviet Empire, he lived in a „brotherly family“.

Today, multicultural Batumi is a fusion of old and modern - it is a retro city. The present is the firstborn of the past and tolerance among the inherited values remains an essential feature of the people of Batumi even today. A truly multinational city, with its diversity it is still attractive and exemplary for different countries of the world. According to the 2014 census, about 153 thousand people live in Batumi. Up to 10 thousand of them belong to ethnically different backgrounds.

Chapter II

Georgian statehood and ethnic minorities

2.1 Socio-political situation in Georgia in the 90s of the XX century

The recent history of Georgia - in the 90s of the XX century was marked by extremely difficult and full of contradictions processes, which involved all layers of Georgian society. Any nation can hardly or often not at all come to terms with the loss of independence. After all, Georgia's history is a constant struggle for independence, the Georgian people could not tolerate the loss of independence, despite the fact that the Russian government brought it peace, different parts of the disintegrated state reunited within the Russian Empire, Georgia finally survived physically, yet every Georgian dream was to return to independence. The national liberation movement in Georgia was conditioned by several main factors. The most important among them was the lack of its own statehood. After the Soviet Union and the great repressions, the armed confrontation with the communist regime lost its meaning and this arena of the struggle for freedom shifted to a peaceful front.

The socio-political situation in the Soviet Union has changed radically since 1985, after M. Gorbachev and his team started the so-called The process of transformation and publicity, which aimed to modernize the Soviet Union and hence its survival. The „perestroika“ that started in the

Soviet Union led to the corresponding processes in Georgia as well. In 1988-1989, a multi-party system was established in Georgia. Various political alliances have appeared on the scene.

On October 28, 1990, the elections of the Supreme Council were held in Georgia. With these elections, a new stage in the history of Georgian statehood began, the communist regime was changed peacefully. However, before that it was one of the most tragic events in the history of our country - April 9, 1989, the tragedy originated in the so-called. Receives from „Abkhazian letter“. With the rise of the national liberation movement in Georgia, separatist forces revived in the autonomous regions, fueled by Russian support. The most offensive of this separatist sentiment was manifested at a rally of Abkhaz nationalists in the village of Likhni in the Gudauta district, where 30,000 Abkhazians gathered on March 18, 1989. The separatists, instigated by the Russian reactionary forces, accepted the so-called „Appeal of Likhni“, in which they asked for the help of the Union Government, to join the Russian Federation, etc. In response to this anti-Georgian document, a hunger strike began in Tbilisi on April 4 demanding the abolition of Abkhazia's autonomy. However, slogans of independence were also chanted at the rally, which in itself was against Soviet interests.

On April 8, 1989, a strict decree of the Supreme Soviet of the USSR was issued banning rallies and demonstrations. The direct result of this decision was the dispersal of the ongoing rally in Tbilisi. The events of April 9, 1989, despite their tragic nature, had a turning point in the political life of Georgia. Radical political parties formed the National Salvation Committee, whose main goal was to oust Georgia from the Soviet Union and gain independence.

In the above-mentioned elections of October 28, 1990, the „Round Table - Free Georgia“ bloc, composed of representatives of the National Movement, seized power as a result of success in a legitimate, democratic, multi-party election. On November 14, 1990, the first meeting of the newly elected Parliament of Georgia - the Supreme Council - took place. The Soviet Socialist Republic of Georgia was renamed the „Republic of Georgia“. State symbolism was restored - the coat of arms, flag and anthem of the First Republic of Georgia (1918-1921). The communist government in Georgia fell peacefully.

The Georgian national government has inherited a heavy legacy. In addition to political problems, there were economic, social, national difficulties, which were exacerbated in parallel with the confrontation with Moscow.

Under the circumstances, the Soviet government considered a plebiscite to be held in March 1991 as the last resort to save the Soviet Union. In contrast, the Supreme Council of the Republic of Georgia passed a resolution to hold a national referendum on the issue of restoring independence. Following the results of the referendum, the Supreme Council of Georgia restored the state independence of Georgia on April 9, 1991. Zviad Gamsakhurdia won the presidential elections on May 26 of the same year. A new era has begun in the state-political life of Georgia.

Complete escape from Russian influence has become the official foreign policy course of Zviad Gamsakhurdia's government. This, in turn, was unacceptable to Russia, which immediately put in place various mechanisms to fight against a small, rebellious country. First of all, Russia supported the separatist movement in the autonomous republics of Georgia. Which was followed by a fatal continuation of events for Georgia and a territorial loss.

2.2 Transformation of Ethnic Nationalism into Civic Nationalism

The Soviet period can be called the era of superficial internationalism. The pluralism of the multinational population of Georgia and the „brotherhood between peoples“ was part of the official ideology.

Georgia, on the way to building a state independent of the Soviet occupation regime, has experienced the negative effects of a sudden and chaotic transformation. In Georgia, the Soviet regime and with it the communist ideology were instantly replaced by a radical nationalist ideology, which relied more on ethno-national and religious foundations than on civil and democratic ones. At the dawn of independence, the political, social, and economic situation in the country left little room for thoughtful study and response to ethnic minority rights issues.

Despite the successes achieved on the path to independence, internal stability in the multi-ethnic Georgian state has not been maintained. Georgian ethnic nationalism was also opposed by radical ethnic minorities on the part of conflicting minorities. After Zviad Gamsakhurdia and his

political union came to power, the Georgian National Project underwent a certain transformation and acquired civic characteristics. Nevertheless, Georgian nationalism at the beginning of the post-Soviet era, under the influence of many factors, still developed in an ethnic form. This was facilitated by a strong emotional background, a long break in the tradition of statehood, the inexperience of political leaders. Numerous rallies or demonstrations often called for a threat to the multi-ethnic Georgian state. Of course, an important role was played by an external force that rationally managed the ongoing irrational process in Georgia and contributed to the country's disintegration and civil strife.

After Zviad Gamsakhurdia and his political union came to power, the Georgian National Project underwent a certain transformation and acquired civic characteristics.

After the overthrow of Zviad Gamsakhurdia's government, Eduard Shevardnadze became the head of state in March 1992. Amid the fierce civil strife that marked the beginning of Shevardnadze's rule, the head of state's main concern was stability. The main message of the national policy proposed by Shevardnadze has also become stability. Under his leadership, the process of deradicalization began and Georgian nationalism moved from an active ideological movement to a passive phase.

From the period of Shevardnadze's rule, the creation of legal and constitutional foundations for the existence of a multi-ethnic Georgian society began. In March 1993, the Law on Citizenship was adopted, which provided for the granting of citizenship to all residents of Georgia without specific requirements (such as, for example, knowledge of the Georgian language).

In 1993, Shevardnadze initiated the formation of the „Union of Citizens of Georgia“, which became the strongest political party for the next decade. The name of the party itself was deliberately chosen so that the line sounded like a civil, unifying component of Georgian society and not an ethnic one. However, in order to prevent the rise of separatism, the formation of regional political unions was banned. All parties had to have a common national character.

In 1995, the state adopted a constitution that further strengthened the foundations of civil consolidation. We find separate provisions in the Constitution that all citizens of Georgia are equal, regardless of different affiliations.

The main directions of ethnic policy remained the same as in Soviet times. The constitution and laws stated that there was no discrimination on ethnic grounds, while the issue of citizenship was still zero when Gamsakhurdia was elected - that is, all Georgians automatically became citizens of the country at the time of independence.

In accordance with the law adopted on January 14, 1999, a column indicating ethnicity was removed from the identity card of a citizen of Georgia. The official policy of the state of Georgia finally shifted to the rails of civic nationalism.

2.3 Attitudes of the Georgian authorities towards ethnic minorities in the post-Soviet period

It is difficult to assess the period of Zviad Gamsakhurdia's rule, but we can confidently consider it as the initial stage of Georgian statehood and democratization. As Gamsakhurdia's rule proved to be very short, it was not possible to form a solid political system and consolidate the society around him. The international legitimacy of state independence declared during Gamsakhurdia took place only when he was no longer president. After coming to power, Zviad Gamsakhurdia's radical views and emphasis on the oppressed state of ethnic Georgians were later dispelled by rhetoric of caring for and tolerating the rights of national minorities. At the beginning of his rule, President Gamsakhurdia's views already contained elements of civic nationalism. This is evidenced by the so-called. Power Sharing Agreement with the Chairman of the Supreme Council of Abkhazia and the Law on Citizenship adopted in July 1991, which granted citizenship to all residents of the republic, regardless of the length of life in Georgia. At the beginning of the presidential rule, which can be considered as the beginning of the end of Gamsakhurdia's rule, we were dealing with an already transformed leader.

In proportion to the growth of civil rhetoric, the threat of civil strife in the country was increasing. The „Tbilisi War“ began on December 22, 1991, ending on January 6, 1992, when Gamsakhurdia and his government left Tbilisi. Ironically, the armed conflict in Tbilisi coincided with the collapse of the Soviet Union. Full of positive and tense events, Gamsakhurdia's rule, full of contradictions and dynamism, ended with a fateful civil war for our country.

After the overthrow of Zviad Gamsakhurdia's government, the reins of the country were taken over by a military council that dissolved parliament and suspended the constitution. The so-called The reign of „Triumvirate“ (J. Ioseliani, T. Sigua, T. Kitovani) lasted until the beginning of March 1992, when Eduard Shevardnadze was brought to Georgia.

Eduard Shevardnadze's facade democratic rule introduced certain elements of civil society in Georgia and managed to legitimize the country's foreign policy, which should be considered not only Shevardnadze's personal merit, but also an adequate response to the world political changes of that time. Ethnic minorities no longer seemed to formally hear ethnationalist rhetoric from Shevardnadze's government, but in practice found themselves largely isolated from the public-political space. In fact, Shevardnadze's government has done nothing for civic integration and densely populated ethnic minorities only during the pre-election period if anyone remembered. It would be a mistake to think that Shevardnadze's era normalized ethnic relations; on the contrary, Shevardnadze's government closed the problem further and postponed its solution in the future.

The „Rose Revolution“ of 2003 should be considered as a logical answer to the solution of these and many other important and topical problems during Shevardnadze's rule. The political elite that came on the revolutionary wave first of all set the reform of the state as an institution as the main goal and even contributed to the institutionalization of the public-political space. He even achieved some success, but his full realization failed. Civil society is still in its infancy. It is still very weak and can not have a real and effective impact on the formation of the political agenda.

It is true that the Georgian Dream government has taken some positive steps towards a more pluralistic and inclusive political system at the legal level, but the lack of suitable conditions still hinders the full political and social integration of ethnic minorities into Georgian society. These ethnically different densely populated groups require more attention and the state should have a comprehensive, long-term action plan for them, as they live in the territories of Georgia that are directly bordering the states in which the indigenous peoples are related to these ethnic groups.

The situation in Kvemo Kartli has become tense amid the euphoria of Georgia gaining independence and the nationalist rhetoric of some political groups. In the early 1990s, several incidents of confrontation between the Georgian and Azerbaijani populations were noted in Kvemo

Kartli, especially in the Bolnisi and Marneuli districts. The confrontation did not lead to bloodshed, but nationalist organizations in Kvemo Kartli also demanded the establishment of „Borchalo Autonomy“ on the territory of the Azerbaijani-populated Kvemo Kartli district. The authors of the idea of autonomy were nationalist groups that had no support among the population.

Shevardnadze's ethnic policies were so incompetent that during his time the 62nd Russian military base in Akhalkalaki was heavily influenced by the Armenian population there. Therefore, every attempt by the Georgian government to close the base was met with resistance from the local population.

Since the 1990s, there have been two of the most powerful nationalist organizations in Samtskhe-Javakheti, „Javakhk“ and „Virki“, which have enjoyed considerable influence and popularity in the region. The idea of ethnic autonomy was often put forward by them, though it did not escalate into a widespread secessionist movement. With the withdrawal of the Russian military base and the end of Shevardnadze's rule, the influence of these organizations was greatly reduced and they were no longer the main catalysts of the political process. As for the Kvemo Kartli region - during the rule of Eduard Shevardnadze, the public organization „Geirati“ was popular among the population of Marneuli and Bolnisi. After the Rose Revolution, Geirati almost disappeared from the political scene and lost its role of chief mediator.

One of the measures of the political and civic activism and involvement of ethnic minorities in state life is the degree of their participation in elections. The evolution of the electoral systems of independent Georgia does not have a long history. In the 1918 local self-government elections in the Karaiz district of Tbilisi, Feri-Khanum Sofieva, an independent female candidate of different ethnic and religious backgrounds, won this was a manifestation of the highest level of democratic electoral culture.

In post-Soviet political systems, such as Georgia, the establishment of democratic values is doubly important, as historical experience reflects the political culture of the population. Unlike the 1990s, the political and cultural landscape has changed for the better and work is still being done to refine it.

When talking about the representation of national minorities, we can consider the supreme legislative body of the country and local self-governments. At the regional level, ethnic Azeris and Armenians are more or less balanced in municipal councils and town halls, which is not the case throughout the capital, despite the fact that not a small part of the capital's population is a minority. In regions where ethnic minorities live closely, their representation is relatively high at the local government level. This is natural because they create a monocultural environment in the regions and this figure also stems from this.

According to the 2014 census, there are a total of 6 municipalities in Georgia where ethnic Georgians are in the minority: Akhalkalaki, Bolnisi, Dmanisi, Marneuli, Ninotsminda and Tsalka. As a result of the 2017 local self-government elections, ethnic minorities are in the majority in local councils in 3 municipalities - Marneuli, Akhalkalaki and Ninotsminda.

The degree of participation of ethnic minorities in parliamentary life has always been minimal, although all convocations are found in the supreme legislative body. Most of them never addressed the sessions of the Parliament for the simple reason that they did not know Georgian - the only language in which the Parliament of Georgia works - and attending their sessions was and is more of a facade than a business. Their involvement in the highest elected bodies formally reflects the participation of ethnic minorities in political life.

We have different trends and outcomes with the civic and political spheres of ethnic minority involvement. Ethnic minorities living in Georgia are not limited in their ability to express their civic activism, problems and current challenges. Institutional mechanisms for communication, counseling and advocacy are facilitated, and in this regard the Council of Ethnic Minorities within the Office of the Public Defender should be mentioned. The council has been operating since 2005 as a communication and advisory channel between the government and ethnic minorities. It is empowered to voice any problems related to ethnic minorities and to make recommendations.

As for the political composition of ethnic minorities, we face a different situation from civic engagement, as their participation and activism in the political process depends on the decisions of political parties and various political leaders and their good will. According to established political practice, leading political parties are less focused on attracting ethnic minorities to their party

activities, and as a rule, minorities are assigned numbers in their party lists so that their chances of running for office are only theoretical.

When comparing the political activity of Armenians and Azerbaijanis, we encounter a different situation. Most of the densely populated population of Samtskhe-Javakheti and Kvemo Kartli do not speak the state language, which is one of the most important problems. Lack of knowledge of the language objectively hinders the real participation of minorities in political and civic life. On the other hand, the fact that large groups of the population do not speak Georgian irritates and distrusts the Georgian population, deepening their suspicions that minorities are insufficiently loyal to the Georgian state.

Armenians living in Samtskhe-Javakheti consider language to be the most important feature of their identity. Therefore, the dominance of the Georgian language in the region is considered a precondition for assimilation. Also, Armenians fear that if Georgians and Turkish Meskhetians settle in the region, they will not have normal living conditions to survive in Javakheti. The issue of repatriation of Turkish Meskhetians to their historic homeland was on the agenda in 1999, as the Georgian government was given the responsibility to create a legal framework through which the Meskhetians could return to their historic homeland, integrate into society and obtain Georgian citizenship. Despite Shevardnadze's commitments to the Council of Europe, virtually nothing has been done to repatriate Meskhetians. It was only in 2007 that the Parliament of Georgia started working on the creation of a legal framework and adopted the „Law on Repatriation“. The law, however, created an excessive bureaucratic barrier for repatriate status seekers. The impression remains that Georgia views this process as a commitment to the international community and not as a national cause and a moral imperative.

Unlike the Armenians living in Samtskhe-Javakheti, who are also interested in political issues, the Azerbaijanis living in Kvemo Kartli are largely limited by economic problems. Their main concern is the issue of land distribution, as the main source of income in the Azerbaijani community is agriculture. Following the closure of the Sadakhlo market in 2005 on the grounds of a smuggling ban, the Azerbaijani population was also barred from trading. As a result of the tightening of customs

rules, in 2006 the Azerbaijani side also closed the Red Bridge market. The closure of these markets has made Azerbaijanis even more dependent on agriculture.

The approaches, positions and attitudes of Azerbaijanis and Armenians living on the territory of Georgia are different from each other. However, both ethnic groups mostly complain about the Georgian state due to socio-economic problems and do not believe that they are discriminated against because of their ethnicity. Despite the friendly relations between Georgians and national minorities, this can not be considered sufficient in terms of integration at the public political level and the establishment of common interests.

Chapter III

The situation of ethnic minorities in modern Georgia

3.1 Formation of institutional framework for the integration of ethnic minorities

At the legislative level in Georgia, the formal side of civic equality is ensured and the country adheres to all the fundamental international legislative acts that ensure the protection of human rights, but nevertheless the case is progressing substantially at a slow pace. The fact is that formal civic equality alone cannot ensure active civic engagement and integration, although without it it is totally unthinkable.

At the very first stage of Georgian statehood, the rights and role of ethnic minorities living in Georgia were recognized and emphasized. During the short period of independence of Georgia in 1918-1921, not only the rights of ethnic and religious minorities were not violated, but on the contrary, the protection of their rights was even given a separate chapter in the 1921 Constitution. The rights granted to national minorities during the period of the Democratic Republic of Georgia were, by their very nature, a highly progressive event at that time. Unfortunately, the Republic of Georgia of 1918-1921 did not lose sight of the introduction of its constitutional ideas into real practice. The reason for this was the annexation of Soviet Russia and the victory of Bolshevism.

The existence of a well-functioning institutional mechanism is fundamentally important for the implementation of policies for the protection of national minorities and effective civic

integration. The first significant systemic steps in this direction after gaining independence were taken in 2005, when the Office of the State Minister for Civic Integration was established in the government. Ossetians were appointed as ministers. This decision was an expression of goodwill towards all non-Georgian ethnic groups living in the country. However, the office was abolished in November 2007, and the Office of the State Minister for Reintegration was given responsibility for the problems in June 2008. Two structural units were established on the basis of the Ministry - the Civil Integration Division and the Ethnic Minority Division. Who were directly responsible for the country's cultural diversity and integration policies.

The main important step of the Ministry should be the first steps in defining a unified, unified government policy towards ethnic minorities. On May 8, 2009, the Government of Georgia adopted Decree No. 348 on „The Approval of the National Concept and Action Plan on Tolerance and Civic Integration“, which is the first comprehensive document regulating minority policy and defining the institutional framework of the state.

„The National Concept and Action Plan on Tolerance and Civic Integration“ was developed on the basis of the European Framework Convention for the Protection of National Minorities (ratified by the Parliament of Georgia in 2005) and the Presidential Decree of the President of Georgia on Development of a National Concept and Action Plan⁶. Whose main goal is to promote a democratic, consolidated and values-based civil society that sees diversity as a source of strength and provides all citizens with the opportunity to maintain and develop their own identity.

The National Concept of Tolerance and Civic Integration defines the state strategy and tasks in different directions. The responsibility for the implementation of the relevant components of the Action Plan rests with the specific government agencies indicated in it. The implementation of the Action Plan is monitored by the National Council for Tolerance and Civic Integration, which, if necessary, develops recommendations for the implementation of the Action Plan and reviews proposals for changes and amendments to the Action Plan.

Some changes in the protection of ethnic minorities and civic integration took place as a result of the 2012 parliamentary elections, when a peaceful change of government took place. The changes affected the existing institutional governance mechanisms for minorities. The Office of the State

Minister for Reintegration was renamed the Office of the State Minister for Reconciliation and Civic Equality. The new government continued to implement the activities envisaged by the concept adopted in 2009 and the action plan. After the expiration of the concept, the government in 2015 adopted a resolution on the National Strategy for Tolerance and Civic Integration and the adoption of a new five-year plan. In addition, an intergovernmental commission was maintained, the composition of which was further expanded, and the number of meetings of the commission became even more intensive. According to the new vision of the state, the strategic goals are in four main directions - equal and full participation in civil and political life; Creating equal social and economic conditions and opportunities; Ensuring access to quality education and improving knowledge of the state language; Preserving the culture of ethnic minorities and ensuring a tolerant environment. The approved strategic document envisages greater interaction with the majority, as civic integration is a process in which the whole of society, each of its members, is involved.

The government has made a number of changes to its policy of institutionalizing minorities since the 2000s. We face a tendency towards institutional sustainability and efficiency reflected in the legislative and legal regulations and a clear governmental vision.

3.2 Socio-economic status of ethnic minorities and access to information

We do not have data on the participation of national minorities in the economic life of Georgia. Minority representatives are few among the most successful big businessmen. But this does not mean that ethnic minorities live worse economically than Georgians. Various sociological studies show that the entire population of Georgia, regardless of nationality, primarily suffers from problems such as unemployment, low income, weak social infrastructure, etc. Substantial differences between ethnic groups in this regard are hardly noticeable. In any case, the center of gravity of the problems of ethnic minorities does not lie in the flatness of the economy: the core of the problem is the issue of civic integration, ie participation in public and political life.

According to the data of the Department of Statistics of Georgia for 2010-2014, the highest turnover of economic activity in Samtskhe-Javakheti and Kvemo Kartli is presented in the sector of processing industry, trade, automobiles, household goods and repair of personal items. Their main

areas of employment are schools, kindergartens and administrative structures, as well as trade - selling their own or someone else's products in the market, a small part of the population owns their own shops. As for other areas of employment - police, banks, cultural and educational institutions and hospitals, mainly invited staff from the capital and other regions of Georgia work, because they have a good education and know the Georgian language well. Another barrier to employment is that investors coming to the region mainly hire their own staff in their projects. Unfortunately, the qualification level of the population of the region does not meet the requirements and needs training - the locals master the technical specialties mainly "artificially" in a non-professional manner.

The root of the socio-economic problems of Samtskhe-Javakheti and Kvemo Kartli is the isolation from the center of the regions - due to the lack of representatives in political structures they have less information about the needs of locals in the center and therefore these regions are not a priority. All this prevents the inhabitants of the regions from keeping abreast of the news related to agriculture and production. Trade-oriented small and medium-sized businesses are mainly developed in the presented regions.

Regarding the issue of access to information, it should be noted that ensuring their access to information is particularly important to facilitate the involvement of national minorities living in Georgia in the process of civic integration. They learn television information mainly from their historical homeland, Russian or Turkish media, and often have a vague idea of current events in the country of which they are citizens. They are better informed about international news than about current events in Georgia. Those who know the Georgian language have access to the media and are not in a vacuum of information. Knowledge of the language helps the inhabitants of the region to get acquainted with the socio-political life of Georgia. Georgian citizenship obliges them to have an idea of the ongoing processes in the country.

Knowledge of the state language, awareness of the ongoing processes in the country, education and connection with other regions of the country are also key to integration into society. Not only do minorities receive limited information about the rest of Georgia, but other regions of Georgia also receive little information about the situation in those regions. National media outlets make a great contribution to such "mutual alienation".

The current policy of access to information is not enough, it is necessary to fill the information gap between the majority and the minority on the basis of active dialogue with each other. Official news websites of government agencies should be translated into languages accessible to national minorities. It is also desirable to frequently invite representatives of national minorities to the Public Broadcaster and hold open discussions on issues that are important and problematic both for their region and for the country as a whole.

3.3 Education and state language

Georgia has been pursuing an independent education policy since gaining its independence only in the 1990s. And since the Rose Revolution of 2003, the government has taken many new steps in terms of education reform.

An important period in terms of education reforms begins in 2006, when schools were optimized. This process affected public schools across the country and reduced both Georgian-language and non-Georgian-language or two-sector general education institutions. Schools that were characterized by a small number of students merged with other schools. As a result of the optimization, the number of 456 non-Georgian language schools was initially reduced to 408.

In addition to Georgian language schools, general education in Georgia is available in Armenian, Azerbaijani and Russian language schools and sectors. According to the data of the 2020-2021 academic year, there are more than 200 non-Georgian language schools and mixed language sectors in Georgia. The presented data are not small for a small country near Georgia. The main problem, however, is the quality of education provided to students in these schools. Given the current multiethnic environment, Georgian and non-Georgian students face various challenges in terms of access to and access to general education.

In the process of building a democratic state, it is necessary for every citizen of the country to feel equal. It is necessary and obligatory for the common welfare of the country that the representatives of the minorities be integrated with the majority. While working on these issues in Georgia, two approaches to intercultural education were initially identified - protecting the rights of minorities and promoting the integration of minorities. However, in the implementation of both

postulates, the target group of intercultural policy was only representatives of minorities, which is actually a serious problem. The target group of this policy must be the representatives of the majority together with the minorities, because it is impossible to protect the rights of minorities and integrate them into society without arousing the intercultural sensitivity of the representatives of the majority. Also, the majority of Georgian students should not be left out of the intercultural education policy, thus the state loses the chance to be successful in the interdependent modern international space. Therefore, it is important that all individuals become targets of intercultural education policy.

Georgian language is not a native language for about 13% of the Georgian population. The most important problem in terms of access to education is the language barrier. According to recent history, knowledge of the Georgian language was not a priority for national minorities in the Soviet Socialist Republic of Georgia, as Russian served as a unifying language in the relationship between majorities and minorities. General education was also available in minority languages. During the collapse of the Soviet Union, the majority of national minorities owned Georgians at a very low level, for these very reasons. This was especially true for those living in regions densely populated by national minorities. Consequently, ignorance of Georgian as the state language is a major obstacle to quality education and effective integration.

It is necessary to introduce a bilingual education system in a timely and effective manner in non-Georgian language schools. This model of bilingual education envisages the possibility of using two languages in the learning process. The presented approach creates an opportunity to learn the state language along with the preservation of the native language. Such a form of education gives the student the opportunity to master the state and mother tongues so that they can communicate in both and apply them in practice.

In terms of access to quality education, non-Georgian language school students face various challenges, and access to educational resources is particularly important in this regard. In particular, the main problems are the issue of textbooks and qualified teachers.

Also noteworthy is the issue of textbooks in Azerbaijani and Armenian language and literature. For the last 20 years, books have been imported from neighboring countries and obviously

do not correspond to the Georgian education system. A separate issue is whether these guidelines are in line with the state interests of Georgia.

We read in the 2019 report of the Public Defender that the model of multilingual (bilingual) teaching in the education system of Georgia has been discussed for the last decade. Despite their efforts, however, bilingual textbooks, the development of an effective teaching model, the creation of textbooks, and the training of teachers of multilingual skills remain a major problem.

Along with textbooks, the issue of qualified teachers is a serious problem in non-Georgian schools. The problem is complex and requires a proper response from the state and relevant agencies.

Today's education systems provide, on the one hand, students of non-Georgian language schools who are not fully integrated into the public, political or cultural life of the state and, on the other hand, Georgian language school graduates who are not ready to live in a multicultural environment. We think that the reform of non-Georgian language schools and their full integration into the Georgian education system will be an important step to overcome the general problem.

The diverse learning environment and aspects of intercultural education are reflected in all important documents of state policy in the field of education. But the existing diversity requires deeper analysis. It is also necessary to present the problems that arise when it comes to the implementation of the declared intercultural education policy issues in practice.

In any society, thanks to the right pagan educational processes, it is possible to form a civil society where all members of society respect each other, each other's culture, religion or other values and together build a better future for the country. Georgia is the homeland of all its citizens, and the love of the homeland should be true love and by no means pseudo and false. The education system must be able to instill such an attitude in all students, as the foundation is laid for every human being at an early stage of personality development. It is true that the way to reach the main goal is far away, but the main thing is to move towards the set goal, even in slow motion, but continuously. The main weapon is education in traffic on this road.

Conclusions

Multiethnicity is not a novelty for the Georgian state. The basic rights of the ethnic minorities established here have never been restricted, in this respect the well-known decision of David Agmashenebeli regarding the non-Georgian population of Tbilisi is noteworthy. Historically, there has been no ethnic persecution in Georgia. On the contrary, sometimes ethnic groups displaced from their homeland found refuge in Georgia. Non-Georgian ethnic groups, in turn, owned the state language and were able to maintain their own language, religion, culture and traditions. The Georgian nation has long been known for its tolerance of different groups. We achieved destabilization on ethnic grounds in the twentieth century with merit to deliberately provoked Soviet policies.

The Soviet Union, which was a huge „unity“ of different nations - the „strong union of free nations, brothers“ - can be considered an era of pseudo-internationalism, where problems of an ethnic nature were deliberately hidden. That is why, in the process of disintegration of the USSR, ethnic nationalism exploded in full force and the ethnic „mines“ deliberately planted at the beginning of the Soviet era were detonated at once.

Georgia has been in the Soviet era for almost 70 years with difficult accompanying processes. In the recent history of the country, in the 80s of the XX century, there were processes full of contradictions, in which almost all layers of the Georgian society were involved. With the elections of October 28, 1990 and the declaration of independence on April 9, 1991, a new stage in the history of Georgia begins.

Ethnic issues were less relevant in Soviet Georgia. In a federal but substantively unitary state, issues of interpersonal relations were often resolved in the interests of the Center, often by demonstrating forceful methods. Such a policy has created and conserved a number of subjective or objective problems that have posed new challenges to our country since gaining independence, one of the most important of which was the maintenance of peaceful relations in a multi-ethnic state. In the post-Soviet period, it was necessary to replace the old civic identity - a citizen of the Soviet Union - with a new civic identity - a citizen of the Republic of Georgia, which required completely new approaches and the implementation of a thoughtful policy.

Differing attitudes towards ethnic minorities were observed during the different governments of post-Soviet Georgia. During Zviad Gamsakhurdia's tenure as head of state, the Georgian National Project underwent some transformation and acquired civic characteristics. Shevardnadze's so-called The era of „stability“ towards ethnic minorities was more of a façade than a complex and de facto one. During Shevardnadze's rule, the so-called Samtskhe-Javakheti and Kvemo Kartli became political reserves.

Ethnic nationalism in Georgia has gradually shifted to the tracks of civic nationalism - the law on citizenship has been adopted, the constitution of Georgia has made entries about ethnic minorities, the nationality line has been removed from the ID card, which is clearly inclusive.

Ethnic conflicts in Georgia have resulted in human casualties in the autonomous units of Abkhazia and South Ossetia, large numbers of internally displaced persons, and territorial losses. There has been no armed confrontation with ethnic minorities living in Georgia other than Abkhazians and Ossetians, although the alienation of people from different cultures living in the same state is still evident. Given the ethnic conflicts of the last century, it is necessary to eliminate this alienation and fragmentation. It is noteworthy that representatives of both ethnic groups - Abkhazians and Ossetians in different regions of Georgia - coexist peacefully with Georgians, which gives hope for a peaceful solution to the problems between these peoples in the future.

For the stability and sustainable development of a country, it is essential that different cultures living in one state treat each other with trust and respect. The key to communicating Georgia as an orderly political organism and a modern democratic state with civilization is first and foremost in the territorial integrity of the country. In order to achieve the integrity and indivisibility of Georgia again, it is first necessary to start a peaceful dialogue between the parties and to learn a form of coexistence in which the parties to the conflict agree to recognize the demands of the other side without compromising their core interests. It is true that the source of the conflict is not easily eliminated, but the aggression that contributes to the escalation of the conflict will be weakened. The foundations of a divided society will be laid in stages. The existence of frozen conflicts and the uncertainty of the future put the Georgian state in a very difficult situation, and these issues are also in a chain reaction with each other.

At first glance, it is clear that the ethnic minorities living in Georgia, and especially those who live closely together, do not experience a social, political and economic identity with the state. Most of them are isolated from the Georgian society. Among the various reasons leading is the language barrier. The Russian language, the unifying language of communication in the Soviet period, has lost significant positions in recent years, while the state language is not known to minorities. Therefore, ethnic minorities are not fully informed about the current social, political and economic processes in the country. The presence of a representative of ethnic minorities in the supreme legislative body is of a formal nature. Another determinant of weak political involvement is the passivity of political parties. In their party programs, important issues for ethnic minorities are superficially discussed or ignored at all.

It is true that ethnic groups make up a minority of the total population of the country but in some regions they create a monocultural environment and also make up the majority in local self-government bodies. Similar cases in the historical regions of the Georgian state are uniquely noteworthy. It is necessary to conduct integration processes in such a way that the interests of the majority and minorities are taken into account and protected. Armenians and Azerbaijanis living in Georgia are not alien to the idea of Georgian statehood in general and consider Georgia as their political homeland. Creating a sustainable democratic environment and institutional development is one of the main challenges for Georgia. Because it is democracy that can give rise to the belief and readiness of citizens to live together, in which the interests of each individual will be taken into account. Only democracy can create a political space based on peace and equality.

The degree of civic integration differs between ethnic groups living in different regions of Georgia. The sense of civic identity is strong in ethnic groups living in cities who are more actively involved in relationships with other fellow citizens and do not have an isolated lifestyle. The part of ethnic groups that speak the state language has a higher sense of civic identity and therefore have access to education and information in that language. The first prerequisite for improving the integration process is properly reformed state reforms starting with the education system and ending with the infrastructure. Georgia, as a state, should take equal care of every citizen. The issue of mastering and using the state language remains one of the main challenges in this regard.

We think that an active dialogue is necessary between the Georgian majority and national minorities, because both sides must clearly understand that the majority and the minority together form a strong and powerful society, that they are representatives of one country. Improving the policy of civic integration means their dialogue with each other, talking about each other's problems.

It must be taken into account that our country is facing great challenges. We live in the most difficult geopolitical region, we have restored the territorial integrity of the state, the process of globalization is undoubtedly a threat to our small nation. It is impossible to solve such large-scale problems in a small period of time. In general, only an educated and consolidated society can deal with such quality problems. For a long time, national minorities were isolated from the public and state processes of Georgia. The state has developed many new projects in recent years to integrate ethnic minorities and strengthen a multicultural community. Significant results have been achieved, but it is still not enough. Continuous improvement of the legislative framework in this direction is desirable, especially more efficiency when it comes to the implementation of already declared documents in reality.

Mariam Tsetskhladze

Scientific papers published by:

1. „Batumi as a multicultural city“ - Ministry of Education and Science of Georgia - Batumi Shota Rustaveli State University Niko Berdzenishvili Institute - Conference - „Batumi - Past and Present“ May 27-28, 2021.
2. „Guidelines for the arrival of ethnic minorities in Georgia “ - published in the materials of the International Scientific Online Conference - „Museum and Globalization“ November 5-7, 2021.
3. „The problem of education of ethnic minorities living in Georgia“ - published in the international scientific-practical journal „Life and Law“.